

BİR OSMANLI FERİKİ VİTALİS PAŞA'NIN RAPORU

Report of an Ottoman Feriki Vitalis Pasha

Jülide Akyüz ORAT*

Öz

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda Balkan coğrafyasında yaşanan siyasi gelişmelerle uğraşmak durumunda kaldı. 1878 Berlin Antlaşması sonrasında adeta yeniden şekillenen coğrafyada Şarki Rumeli Vilayeti kuruldu. Vilayet için ayrı bir nizamname hazırlandı. Avrupalı devletler neredeyse her aşamaya müdahil oldu. Vilayete Vali olarak Sultan II. Abdülhamid tarafından asıl adı Aleksandr Bogoridi olan Aleko Paşa atanmış, milis ve jandarma komutanı olarak da raporun sahibi Ferik Vitalis Paşa tayin edilmiştir. Söz konusu raporu hazırlayan Vitalis Paşa bölgeye gönderilen ilk Osmanlı ferikidir. Raporun sahibi Vitalis Paşa, Fransa'da otuz sene muharebelerde askerlik yapmış, lisana vakıf bir askerdir. Kendisini bu vasıflarına istinaden Avrupa Komisyonu'nun tercih ettiğini açıkça belirtir. 1878 Kasım-1879 Temmuz arasında bölgede hizmet eden Vitalis Paşa raporunu 1882'de kaleme almış ve ilgili makamlara sunmuştur. Rapor aslında Vitalis Paşa ile yine devletin tayin ettiği vali Aleko Paşa arasında yaşanan hadiselerle odaklanmıştır, hatta Vitalis Paşa açıkça Vali Aleko Paşa'yı vatana ihanetle itham etmektedir. Vitalis Paşa'nın kaleme aldığı rapor aslında arka planında kişiler, olaylar, yaşanan hadiselerle birlikte vilayetin siyasi durumunu da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle rapor "kişisel bir mesele"nin kaleme alınmasından ötedir. Söz konusu çalışma raporun tanıtımı noktasında gerek okuyucuya gerekse bu alanla

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, jorat@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6064-6650

ilgilenen araştırmacılara kaynak hizmeti olma mesabesinde bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şarki Rumeli Vilayet, Vitalis Paşa, Aleko Paşa, Bulgaristan, milis.

Abstract

The Ottoman Empire had to deal with the political developments in the Balkan geography in the 19th century. Eastern Rumelia Province was established in the geography that was virtually (almost) reshaped after the Treaty of Berlin in 1878. A separate regulation was prepared for the province and European states were involved in nearly every stage. Aleko Pasha, whose real name is Alexandr Bogoridi, was appointed as the governor by Sultan Abdülhamid II, Lieutenant General Vitalis Pasha the author of the report was appointed as the militia and gendarmerie commander. Vitalis Pasha who prepared this report is the first lieutenant general of Ottoman sent to the region. The author of the report Vitalis Pasha is a soldier who served in combat in France for thirty years and is fluent in the language. He clearly states that the European Commission chose him based on these qualifications. It focuses on the events that took place between the state-appointed governor Aleko Pasha and Vitalis Pasha who served in the region between November 1878 and July 1879, even Vitalis Pasha openly accuses the governor Aleko Pasha of treason. In addition to all these, the report also reveals the political situation of the province, along with the incidents, events and people in its background. Therefore, the report is more than just a "personal matter". The study aims to contribute to the presentation of the report by serving as a resource for both the reader and researchers interested in this field.

Key Words: Eastern Rumelia Province, Vitalis Pasha, Aleko Pasha, Bulgaria, militia.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyası her açıdan çok mühim ve vaz geçilmez bölgelerinden birisidir. Bu coğrafyanın Osmanlı Devleti'nden ayrılma süreci çok sancılı, sıkıntılı ve Avrupalı devletlerin müdahaleleri sayesinde yaşanmıştır. Şarki Rumeli Vilayeti de hem bu coğrafyada hem de Osmanlı devletinden ayrılma noktasında benzer süreçten geçmiştir. Bu sürece katkı

sunacağını düşündüğümüz ve yaşananlara ışık tutacak mahiyetteki söz konusu rapor Osmanlı Arşivi'nde Şura-yı Devlet tasnifinde yer almaktadır¹. Osmanlıca olan kısım bittikten sonra arkasında Fransızca yazılmış metin yer almaktadır. Metin içerisinde ve tasnifte yer alan tarih C. 6. 1299/25 Nisan 1882'dir. Rapor genel itibarıyla iyi durumdadır, arkasındaki Fransızca kısma sonradan rakamlar verilmiştir. Fransızca kısım daha fazla yıpranmış durumdadır.

Rapor Vitalis Paşa tarafından hazırlanmış, devletin ilgili bürolarında tercümesi yapılmıştır. Raporu kaleme alan kişi hakkında hem kendi yazdıklarından hem de arşivlerimizde kayıtlı evraktan az da olsa bilgi edinmek mümkün oldu. Vitalis Paşa kendi hakkında verdiği bilgilere göre 1878 Teşrin-i sani evaili/Kasım başlarında Filibe'ye gitmiştir. 1879 Temmuz ortalarında görevinden azline dair tahrirat gönderilmiş², Ağustos ortalarında ise kendisine rütbesine uygun maaş tahsisi yapılmıştır.³ Resmi kayıtlar haricinde Vitalis Paşa, kendisinin Fransa'da otuz sene muharebelerde bulunup askerlik tahsil ettiğini, beş sene de muallim sıfatıyla Osmanlı ordusunda bulunduğunu belirtir. Kendisinin seçilmesine sebep olan özelliklerinden biri "lisan" bilmesidir. Bu avantajı nedeniyle Rumeli-i Şarki Vilayeti'nin askeri kumandanlığına her ecnebi zabıttından fazlasıyla hakkı olduğuna inanarak Filibe'ye gittiğinden bahsetmektedir. Mahir Aydın, çalışmasında Şarki Rumeli Vilayeti'nin milis ve jandarma kumandanı olarak görev yapan ilk subayın Vitalis Paşa olduğunu belirtir.⁴

Osmanlı döneminde jandarma teşkilatı Zabtiye Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte ortaya çıktı. 16 Şubat 1846 tarihinde Zabtiye Müşirliği oluşturulduktan sonra zabıta işlerine bakmak için müşirliğe bağlı olarak Rumeli ve Anadolu'da piyade ve süvari zabtiye alayları teşkil edildi. Bugünkü jandarma ve polis teşkilatının görevlerini ifa eden jandarma dairesi ihtiyaca ve şartlara binaen çeşitli birimlere devredildi, değişikliğe uğradı. II. Abdülhamid saltanatı ve sonrasında ise gelişimini tamamladı. II. Abdülhamid döneminde 1904 yılında yapılan düzenlemelere kadar Umum Jandarma Dairesi kumandanlığını üstlenenlerden birisi de Ferik Vitalis'tir.⁵

Rapor, Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında yaşadıkları ile örtüşmektedir. Raporda geçen isimler, mahaller, olaylar, gazeteler, vilayet nizamnamesi, meydana gelen hadiseler vb. bu alana ilgi duyanların aşinalığından

¹ Şura-yı Devlet, Ş.D, 2427/27.

² Hariciye Nezareti Tercüme Odası, HR. TO, 380/15.

³ HR. TO, 205/68.

⁴ Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 131-132.

⁵ Zekeriyâ Türkmen, "Jandarma", TDV İA, Ankara 2020, Ek-1. 689-691.

kaçmayacaktır. Bu nedenlerle öncelikle yaşanan hadiseleri kısaca hatırlamak gereklidir.

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Balkanlar’da büyük bir Bulgaristan kurulmuş, fakat bu duruma özellikle İngiltere ve Avusturya’nın muhalefet etmesi nedeniyle Berlin Kongresi’nde Ayastefanos Antlaşması tadil edilmişti. 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması ile Şarki Rumeli Vilayeti iç işlerinde serbest, fakat askeri ve siyasi yönlerden Osmanlı idaresine bağlı bir vilayet haline getirilmiştir. Vilayet Avrupa Devletleri’nin kabulü ve Osmanlı Devleti’nin onayı ile bir Hıristiyan vali tarafından beş yıllığına yönetilecekti.⁶ Bölgenin asayiş vilayet halkının ahalisinin mezhep farkı dikkate alınarak, subayları padişah tarafından tayin olunan milli askerler tarafından sağlanacaktı. Osmanlı askeri vilayetin uğrayacağı her hangi bir iç veya dış saldırı söz konusu olursa vali tarafından davet edilecekti.⁷

Vilayetin teşkilatına ait hususlar Babıali ile ortak çalışan bir Avrupa komisyonu tarafından tespit edilmiştir. Komisyon, 30 Eylül 1878’de çalışmalarına başlamış ve 495 esas ve 637 ilave maddeden meydana gelen “Dahili Nizamname”sini hazırlamıştır. Bu nizamname 15 Mayıs 1879 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından bir fermanla ilan olunmuş ve valiliğe Aleko Paşa tayin edilmiştir.⁸

Ferik Vitalis Paşa tarafından hazırlanan raporda adı çokça geçen vali Aleko Paşa’dır. Asıl adı Aleksandr Bogoridi olan vali, Sultan II. Mahmut ve Abdülmecit dönemlerinde devlet hizmetinde bulunmuş Stefan Bogoridi’nin üçüncü oğlu olup, eğitimini Paris’te tamamlamıştır.⁹ İstanbul Kuruçeşme’de 1823 tarihinde dünyaya gelmiştir. 27 Şubat 1867 tarihinde 6.000 kuruş maaş ile Meclis-i vala azalığına tayin olunan ve bu memuriyette iken, 1 Ocak 1868 tarihinde ikinci rütbe Mecidi nişanı ile taltif edilmiş, 23 Haziran 1876 tarihinde de vezaret rütbesi ile Viyana Sefareti’ne tayin olunmuştur. 15 Mayıs 1879 tarihli bir ferman ile Şarki Rumeli Vilayeti valiliği tevcih edilmiştir.¹⁰

Aleko Paşa ile Vitalis Paşa’nın birbirleriyle pek anlaşamadığı rapordan anlaşılmaktadır. Vitalis Paşa 1878 Kasım-1879 Temmuz arasında görev yapmıştır.

⁶ Ali İhsan Gencer, “Berlin Antlaşması”, TDVİA/5, Ankara 1992, s. 516-517.

⁷ Cenk Reyhan - Serap Sert, “Asakir-i Zaptiyeden Jandarmaya: Osmanlı Kamu Düzeninde Mahalli Asayiş ve Emniyetin Korunmasında Güvenlik Kurumu”, TAD, C.40/S.70, 2021, 407-447.

⁸ Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, 32-113.

⁹ Lemhan Ergenç, “Babıali’de Bulgar Asıllı Bir Diplomat”, Belleten, Nisan 1998, C 62/S 233, 65-74.

¹⁰ Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, 41-42.

Kendisi jandarma kumandanı olarak hizmet etmiş ve Aleko Paşa ile de bu münasebetle ilişki kurmuştur. Raporun tarihi Nisan 1882'dir, yani üç sene sonra böyle bir rapor tanzim etmiştir. Bunun nedeni olarak ikili arasındaki hoşnutsuzluk olmakla beraber arşiv belgelerinden Vitalis Paşa'nın 1880'de; "*Aleko Paşayı zât-ı hazret-i şevket-me'ab padişahiye hükümet-i seniyyeye ihanetle itham ediyorum. Eğer bu itham muşırardan sıbhat ise Aleko Paşa hakkında kanunen mücazat-ı lazıme tertib edilmelidir, değil ise benideniz te'dib olunmalıyım.*" şeklinde vatana ihanetle ithama varan şikayeti söz konusudur.¹¹ Bu şikayete binaen mebzul miktarda evrak üretilmiştir. Rapordan zaten ikili arasındaki ilişkinin hiç de iyi olmadığı, Vitalis Paşa'nın vali olarak görev yapan Aleko Paşa'nın çeşitli hile ve entrikalarından bahsettiği açıkça anlaşılmaktadır.

Rapordan Bazı Örnek Konular

Vitalis Paşa ile Aleko Paşa arasında daha sonra mahkemeye taşınan bir süreç söz konusudur. Bu nedenle Ferik Vitalis kaleme aldığı raporunda Aleko Paşa'nın hem kendisi hem de devlet aleyhine yaptığını düşündüğü olumsuz davranışlardan sürekli dem vurmıştır. Tanıtımı amaçlanan raporda iki Osmanlı bürokrati arasındaki ilişkinin seyri haricinde raporda anlatılan hadiseler aslında dönemi gözler önüne serer vaziyettedir.

İlk olarak askeri açıdan rapor yabancı devletlerin duruma müdahalelerini ortaya koymaktadır. Vitalis Paşa ilk olarak üç kısımdan oluşan askeri tertibatla ilgili bir nizamname hazırlamıştır. Bu nizamnamenin tetkiki İngiliz ve Fransız elçiliklerinin ateşe militerlerine havale edilmiş fakat jandarma taburu konusundaki karara General İstolipye muhalefet ederek "droçin" adı verilen daima silahlı bir grup asker oluşturmuştur. Jimnastik cemiyetlerinin droçin askerine ilave olunmasıyla birlikte eyalette on iki bin kadar asker mevcudu söz konusudur. Raporda jimnastik cemiyetlerinin Ruslar tarafından kurulduğu ve milis yerine hizmet ettiği belirtilmektedir. Droçin-milis-jimnastik cemiyeti üyelerinin aslında Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulduğu açıktır. Askeri komisyon Vitalis Paşa'nın varlığından rahatsız olduğundan paşa İstanbul'da iken yokluğunda bazı yeni kararlar almıştır. Alınan kararlardan biri Vitalis Paşa'nın harp erkânını seçmek ve sıkıntılı gördüğü adamları çıkarmak salâhiyetini kaybetmesidir.

Martın dördüncü günü Ferik Vitalis'e jandarma başkumandanlığına atanması hakkında bir ferman gönderilmiş ve arkasından bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Ruslar fermana milise dair açıklık bulunmadığı bahanesiyle Keysakof adlı bir Bulgarı milis başkumandanı tayin etmek ve Vitalis Paşa'yı onun emri altına almak

¹¹ HR TO, 466/44.

istemmişlerdir. Paşa, buna şiddetle itiraz etmiş, gönderilen fermanı göstererek padişah'tan başka bir padişah tanımadığını söylemiştir. Rus general İstolipiye bir kaç gün sonra fermanı asla tanımamakla birlikte jandarmanın tanziminde ferike yardım etmek için kumandanlığa kendisi tarafından atandığını, askere bunu bizzat Vitalis Paşa'nın takdim etmesini aksi taktirde askerin süngüsü ile karşılaşacağını belirtmiştir. General İstolipiye buna dair bir arzuhal yazıp imza için göndermişse de padişahın şanını lekelememek için Vitalis imzalamamış, kendisini tehdit eden süngülerden korkmadığını zabıt vasıtasıyla bildirmiştir. Rus generalin bu hadsizliği ileriye taşıdığı anlaşılmaktadır şöyle ki; Tatarpazarcık tarafında bulunan Rum ve İslam köylerine Bulgar jandarmaları göndererek gençleri zorla milis yapmak istemiştir. Bundaki amacı bir ihtilal çıkararak Rus askerinin kalmasını uzatmak, Keysakof'u ihtilali bastırabilecek kişi diyerek kumandan tayin etmektir. Rusların bu hamlesi bölgedeki Müslümanlar tarafından hoş karşılanmamış, buna razı olmaksızın silaha sarılmayı tercih edeceklerini söyleyince Ferik Vitalis imam ve muhtarlara istenileni yapmalarını nasihat etmiş, kumandayı ele aldığı anda kura usulü ile zorla alınanları kurtaracağını taahhüt ederek olayların büyümesini engellemiştir.

Fakat özellikle Rusların bu konudaki ısrarı devam etmiştir. Rus General; Vitalis Paşa'nın dağlı İslamlara kumanda etmek için Edirne Valisi Rauf Paşa'dan Osmanlı zabiti talep ettiğini, Rumlardan ve İslamlardan toplanan adamlarla Rus askeri çekildikten sonra Bulgarlara hücum edeceği mealinde iddiaları yaymıştır. Bu şayialar neticesinde Filibe ve havalisindeki Bulgarlar endişelenerek Bulgar mektebi yakınlarında buluşmuşlar, bu gruba Keysakof ile kardeşi İskarof kumanda etmişlerdir. Hadiselerin büyümesi üzerine Vitalis Paşa ahali ve Bulgar ruhbanı huzurunda General İstolipiye ile yüzleşmiş, Generalin yaptığı entrikaları halka bizzat kendisi anlatmıştır. Rusların Bulgarları kışkırtmak, Müslümanlar ile gayrimüslim halkı karşı karşıya getirmek, Bulgarları el altından idare etmek ve kendi âli menfaatlerini korumak istedikleri açıkça anlaşılmaktadır.

Vitalis Paşa'nın ahali arasında çıkmasından imtina ettiği hadise Deli Kamçık bölgesinde cereyan etmiştir. Gerçi Paşa bu hadisenin kendisini Filibe'den uzaklaştırmak isteyen vali ve avanesi tarafından çıkarıldığını bilmektedir. Güya bir ihtilal çıkartılacak, isyan eden Müslüman köylüleri tedip için Ferik Vitalis gidecektir. Gerçekten de isyan çıkmış, demiryolu ile bölgeye giden Ferik'e bunun kendisine yönelik bir leke olduğu komisyon azası tarafından zaten söylenmiştir. Dağlı İslamlarla milis askerleri arasında zuhur eden hadise; Ahyolu Müdürü Barkalof'un iki adamının iki Müslümanı dayak ile öldürmesiyle çıkmıştır. Bunu İngiliz ve Avusturya konsolosları dahi teyit etmiştir. Hadiseye ilaveten öldürülen Müslümanların hemşehrileri bu durumu şikayete geldiklerinde Ahyolu zabıta müdür jandarma göndererek tutuklatmış ve bunlar dahi öldürülmüştür. Olaylara

vakıf olan Vitalis Paşa Burgaz, Aydos ve Karinabad Müslümanlarına, imam ve muhtarlarına Padişahın fermanını okumuş, Padişahın himayesinin daima üzerlerinden eksik olmayacağını, sakin ve sabırlı olmalarını tembih etmiştir.

Uzun süren savaşlar sonucunda yeniden şekillenen coğrafyada toplumsal olayları hareketlendirecek olayların bazılarının kasıtlı olması kaçınılmazdır. Bu tür taciz hareketlerinin memurlar, askerler tarafından tetiklendiği anlaşılmaktadır. Örneğin; Vitalis Paşa'nın yerinde gözü olan Keysakof nihayet uzaklaştırıldığında yerinde kalan Yüzbaşı Blok emrindeki askere para dağıtıp İslamların başından feslerini aldırır ve onları dövdürtürmüş. Müslümanlar için bir giyim tarzı/tercihi olmakla birlikte “fes” giyinmek siyasi bir mesaj olarak da algılanmaktadır. Siyasi mesaj noktasında ise Vali Aleko Paşa etrafında yaşanan olaydan bahsetmek gerekir. İlginç olan bu hadisenin mahalli matbuatta kendine yer bulmasıdır. Aleko Paşa tedbir olarak gecelik torbasında bir Bulgar kalpağı buldurmuştuymuş. Gerçi Vitalis Paşa, Aleko Paşa'yı İstanbul'dan hareket etmeden önce de fesi muhakkar bir şey olarak gördüğü noktasında eleştirmektedir. Valiyi getiren özel katarın geldiği Rus memurlarına haber verildiğinde General İstolipiye asayiş nedeniyle valiye fes ile şehre girmesinin bazı hakaretlere neden olacağını, şapka takmasının daha uygun görüneceği nasihatını verdiğinden Vitalis Paşa'ya bahsetmişse de Vali ne fes ne de şapka takmış yerine Bulgar kapağını tercih etmiştir. Bu duruma hem Vitalis Paşa hem de General İstolipiye şaşırmış hatta general deyim yerindeyse dalga geçmiştir.

Vali Aleko Paşa'nın tertip ettiği bir diğer menfi olay neredeyse bir nümayiş hareketine dönüşmüştür. Bu Bulgar bayrağı yerine Osmanlı bayrağının çekilmesi hadisesidir. Aleko Paşa'nın Filibe'ye görev nedeniyle gelmesi etrafında bir takım Osmanlı Devleti aleyhdarı kişilerin toplanmasını da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri yukarıda da bahsedilen Keyskarof ve diğeri kardeşi İskarof'tur. Babıalî Bulgar bayrağının indirilerek yerine Osmanlı bayrağı çekilmesini Validen talep edilmiş, Aleko Paşa kabul etmiş gibi davranmışsa da alttan alta buna mani olacak entrikalar peşinde koşmuştur. Vitalis Paşa; Bulgar bayrağının bir bez parçası görünümünde olduğunu, hava şartları nedeniyle neredeyse tamamen parçalanacağını ve kimsenin buna dikkat etmezken birden bire önem kazandığını belirtir. Aleko Paşa, Padişahın fermanının okunacağını ve Hükümet Konağı'na Osmanlı bayrağı çekilmesi gerektiğini fakat durumun biraz nazik olduğunu çağırıldığı Vitalis Paşa'ya huzursuz şekilde ifade etmiştir. Bunun bir plan olduğunu anlayan Vitalis Paşa, bir sorun çıkarsa gerekli tedbirleri alacağını bildirmişse de baltalı adamların bayrak direğini keseceği şeklinde şayialar dolaşmaya başlamış, bayrağın indirilmesine karşı çıkan bir grup tarafından nümayiş tertip edilmiş, bir başka Bulgar bayrağı çekilmesi için bir kaç kişiye talimat verilmiş, konağa saldırı endişesiyle güvenlik tertibatı alınmıştır. Tüm bu olumsuzluklarda bayrağın

indirilmesinden Vitalis sorumlu tutularak Vali Aleko Paşa'ya şikayet edilmiş, Vali güya bi-habermiş gibi yaşananlar nedeniyle çok üzgün olduğunu, bayrak indirilmezse istifa edeceğini mahirane oynamıştır. Bu bayrak hadisesinde Vali Aleko Paşa, İskarof'u Adliye Müfettişi olarak hem devlete hem de ahaliye kabul ettirmek için de böyle bir yola tevessül etmiştir. İlk olarak bu yaşananlara ilaveten Vali Aleko Paşa bayrağın çekilmemesine dair emir vermiş, Vitalis bunun nedenini sorduğunda Avrupa Komisyonu'nun buna engel olduğunu söylemiştir. Vitalis durumun elbette böyle olmadığını, Aleko Paşa Avrupa Komisyonu'ndan görüş sorduğunda kendisine “Vali sizsiniz siz bilirsiniz” meailinde cevap alınca buna istinaden bayrağın çekilmemesini emr ettiğini anlamıştır. Vitalis Paşa durumu fark ettikten sonra Aleko Paşa ile şiddetli bir tartışma yaşamış, Aleko Paşa'ya hitaben “Padişahın sancağ-ı şerifini çamura attığı” şeklinde konuşmuştur.

Osmanlı Padişahının doğum günü “yevm-i veladet” nedeniyle yaşananları da zikretmeden geçmemek lazım. Padişahın doğum gününden bir gün önce Aleko Paşa yirmi bir pare top atılmasını isteyince Vitalis Paşa bu vesile ile askere bir resmi geçit yaptırmanın münasip olduğunu ifade etmiş fakat vali kabul etmemiştir. Ferik, Valiyi ikna etmek için iki Bulgar zabiti göndermiş geri döndüklerinde kahkahalarla gülerek “valinin resmi geçit icrası istemek şöyle dursun topların sesi az çıksın diye az barut kullanılsın” şeklinde tavsiye verdiğini söylemişlerdir. Israrından vaz geçmeyen Ferik Konak meydanında her piyade ve süvari bölüğünden bir miktar asker ve mızıkacının toplanması emrini vermiş ve geçit törenini kendisinin yaptıracağını bildirmiştir. Vitalis Paşa'nın beklediği fırsat Aleko Paşa'nın Değirmendere'den dönüşü olmuştur. Vali'nin dönüşünde yirmi bir pare top atılmış, Vali bunun nedenini sorduğunda Padişahın doğum günü için droçin bölüklerinden gelen bir heyet olduğunu, resmi geçit için askerin hazır olduğunu söyleyince itiraz edemeden tören yapılmıştır. Hatta bir grup ile birlikte Valinin huzuruna çıkarak Padişahın doğum günü tebrik edilmiş, Vali bunu istemeyerek de olsa kabul etmiştir.

Bu doğum günü töreni Vitalis Paşa için daha sonra menfi bir durum yaratmıştır. Şöyle ki tüm asker bu nedenle bir ziyafet tertip ederek feriki de davet etmişler, karşılıklı teşekkür edilmiştir. Vitalis Paşa Padişahın doğum günü vesilesi ile düzenlenen bu ziyafeti Fliyipol Gazetesi Müdürü ile paylaşmış, gazete ertesi günkü nüshasında bununla ilgili bir yazı yayımlamıştır. İşte bu yazıdan sonra gazeteye bir mektup gönderilerek durum protesto edilmiş, bir takım söylentiler vuku bulmuştur. Durumun neden kaynaklandığını anlamak isteyen Vitalis Paşa, erkan-ı harb yüzbaşısından gerçeği öğrenmiştir. İddiaya göre Vitalis Paşa Padişahın doğum günü için değil droçin kumandanı Kohneson'un doğum gününü kutlamak için davet olunmuştur. Vitalis Paşa'nın Vali Aleko Paşa'yı

istemeyerek de olsa kutlamak zorunda bıraktığı bu vaziyetin bir karşılığı başarıyla tertip edilmiştir.

Bu kısa fakat, siyasi ve askeri örneklem üzerinden yapılan vurgulardan sonra aşağıda raporun transkripti yer almaktadır.

“Rumili-i şarki milis ve jandarma kumandanı sabık saadetli Vitalis Paşa tarafından takdim kılınan raporun tercümesidir.

Bab-ı Ali nezaret-i celile-i hariciyye tercüme odası

Fransa’da otuz sene müddet-i muharebelerde bulunarak askerliği tahsil ettiğim ve beş sene müddet muallim sıfatıyla ordu-yı hümayunda bulunduğum gibi lisan-ı memlekete dahi vakıf olduğum cihetle Rumili-i Şarkinin askeri kumandanlığına mülazemete her ecnebi zabıtinden ziyade hakkım olduğu itikadıyla 1878 senesi teşrin-i sani evailinde Filibeye gitdim. Ve Avrupa komisyonu ekseriyet- ara ile beni intihab eylediğinden tertibat-ı askeriyyeye dair üç fasıl üzerine muhtasar bir nizamname kaleme aldım.

Der-saadetdeki İngiltere ve Fransa sefaretlerinin ateşe militerlerine bu nizamnamenin tedkiki komisyon tarafından havale olunduğunda muma ileyhuma jandarma ile muallimin taburuna müteallik fasıllarını tamamıyla kabul etdiler. Lakin Ceneral İstopiliye milis faslında muhalefet göstererek “droçin” denilen daima silah altında durur bir nev askeri ifa eyledi. Bununla beraber ceneral-i muma ileyh yaptığım nizamnameden istifade ile cimnastik cemiyetlerini dahi ihdas eylediğimden bunlar droçin askerine ilave olununca takriben oniki bin silah bi-dest asker peyda olmuşdur ki eyaletin bu kadar askeri idare etmesi muhaldir.

Komisyon-ı askeri meclisinde bir defa bulunduktan sonra Ceneral İstipoliye bana der-saadete gidüb familyamı getirmekliğim için pek ısrar etdi. Ve avdet eder etmez kumandanlığı ele alacağımı dahi temin eyledi. Muma ileyhin beni acele der-saadete göndermesi nizamnamemi ben yoğiken komisyona tedkik ve müzakere ettirmek için olduğunu anladım. Şayet azl edilecek olur isem tazminat ahzına hakkım olmasını şart-ı ittihaz ile Rumili-i Şarkıdaki mevkiimi kuvvetleşdirmesini Mösyö Furi’ye havale ile der-saadete avdet eyledim. Komisyon-ı askeri kaleme aldığım nizamname layihasının bil-cümle maddelerini müzakerat vakiasında esas ittihaz etmişiken ber-muktezası kadar Fransa birinci murahhası Baron “Dorinig”in ilerüde duçar olacağım müşkilat-ı na-mütenahiyeyi mukteza-yı hasefatı üzere teferrüs ederek mevkiimi temin için yazmış olduğu altıncı ve yedinci bezl tayy olunarak yerine bir şey konulmayacağından bu sebeble erkan-ı harbi kendim intihab etmek hakkını ve hatta işime gelmeyen adamları çıkarmak salahiyetini gaib etdim. Mevkiimin şu zaafiyeti ya Aleko Paşa tarafdarının su-i

adide ile teklif ettikleri gibi beni itimad-ı mülükanelerine layık gören hükümdar-ı meali-i şîara hıyanet ederek paşa-yı müşarun ileyhle müttetik olmak veyahud vazifemi ifa yolunda kendi menfaatimi feda eylemek şıklarından birinin ihtiyarını icab ettiğinde bir saniye dahi tereddüd etmeksizin şıkk-ı aheri ihtiyar eyledim. Gelelim vukuata Martın dördüncü günü jandarma başkumandanlığına nasbımı mübeyyin sadır olan ferman-ı aliyi aldım. Ruslar fermana milise dair bir sarahat olmamasından istifade ile Keysakof namında bir Bulgarı milis başkumandanlığına nasb etmeğe ve beni onun emri altında bulundurmağa çalışıyorlar. Ve bu maksada mebni jandarmanın tanzimine beda ve mübaşeret etmekden beni men eyliyorlar. Lakin ika eyledikleri mevakiye bakmayub ifa-yı vazifeye müsaraat eylediğimde Ceneral İstolipiye bundan dolayı beni nahita etdirse de kendüsüne hamil olduğum fermanı gösterüb beni kumandan nasb iden padişahdan gayrı bir padişah tanımadığımı söyledim. Ve birkaç gün sonra ceneral-i muma ileyh beni çağirtub fermanımı asla tanımayacağını ve fakat jandarmanın tanziminde bana muavenet etmek istediğinden beni kumandanlığa biz-zat kendüsü nasb idüb askere dahi kendüsü takdim itmesi lazım geleceğini ve aksi takdirde askerinin bana süngü çekeceğini söyledi. Ve bu musahebet mealinde bir istidaname yazub li-ecli'l-imza bana gönderdi. Lakin şan-ı padişahiyi ihlal eden böyle bir istidanameyi imza etmeyeceğimi ve tehdid makamında söylediği süngülerden korkmayacağımı istidanameyi getüren zabıt vasıtasıyla muma ileyhe bildirdim. Onun üzerine ceneral işi başka yola dökdü. Ve Tatarpazarcık tarafında bulunan Rum ve İslam köylerine gençleri cebren milis sınıfına idhal etmek için bir takım Bulgar jandarmaları gönderdi ve bundan maksadı bir ihtilal çıkarub Rusya askerinin temdid-i ikametine ve Keysakofu ihtilali teskin edebilecek odur deyu kumandan nasbına bir bahane ve vesile bulmakdan ibaret olduğunu anladığımda kendi gençlerini öyle cebren milis edilmek istenilmesinden dolayı bana şikayete gelen ve buna razı olmakdan ise silaha sarılmağı tercih edeceklerini söyleyen imam ve muhtarlara istenilen adamları derhal vermelerini nasihat ve kumandanlığı elime aldığım gibi kura usulünce hareketle cebren alınan adamları kurtaracağımı taahhüd eyledim. Ceneral İstolipiye bu hususda dahi nail-i meram olamayınca güya dağlı İslamlara kumanda etmek için Edirne valisi Rauf Paşa hazretlerinden Osmanlı zabiti taleb etmişim ve güya Rumlardan ve İslamlardan topladığım adamlar Rusya askeri çekildikten sonra Bulgarlara hücum edecekler imiş gibi bir takım lahika? neşr etdirmişdir. Bunun üzerine Filibe ve havalisi Bulgarları beyninde heyecan hasıl olarak bütün gece yüzlerce adam Bulgar mektebi kurbunda birleşürler idi. Ve bu cemiyetlere milis kumandanı Keysakof ile muharebeden evvel Todoraki çorbacı tesmiye olunan karındaşı İskarof riyaset eder idi. Lakin benim de bu cemiyetlerde Bulgarlardan casuslarım bulunduğundan bunlara benim aleyhimde sairlerden ziyade bulunmalarını ve esbab-ı hareketimi halkın önünde beyan etmek için benim Ceneral İstolipiye ile

Bulgar ruhbanı huzuruna davet olunmağımı teklif etmelerini tenbih eyledim. Memul ettiğim netice hasıl olarak cemiyet beni kendi huzuruna davet etmeğe karar verdi. Davet olundum. Ceneral İstolipiye dahi cemiyette hazır idi. Bulgar rahibi Panaratos ayağa kalkub bana hitaben siz İslamları ve Rumları milis nasıl idhal idiyorsunuz siz Pazarcık tarafındaki dağluları kıyam itdirmek için Rauf Paşa'dan Osmanlı zabitleri nasıl istediniz suallerini irad edince hemen ben doğrudan doğruya Ceneral İstolipiye hitab iderek “ettiğim muhalefete bakmayarak Rumları ve Türkleri cebren askere idhal eden siz değil misiniz ve güya ahali-i İslamiyeyi teskin bahanesiyle Pazarcık dağlarına Osmanlı zabitleri gönderilmesini Çerenolif vasıtasıyla talep eden yine siz değil misiniz hele cesaret et de aksini söyle” dedim. Böyle bir sual vuku bulacağını memul etmeyen İstolipiye “evet ben yalnız iki zabıt istedim ve Berlin muahedesine tevfik-i hareket için İslam ve Rumlardan askere ancak birkaç kişi yazdım” cevabını verdi. Orada bulunanların cümlesi mahcub oldular. Bulgar rahibi bana Rumca olarak ben bundan bir şey anlayamıyorum rica ederim yarın bana geliniz de konuşalım dedi. Havluda bekleyen halka bu söylediğim şeyleri gidib tebliğ etmesini ekserhadan rica etdimse de itiraz eyledüğünden biz-zat gidüb bütün şu entrikaları halka tefhim eyledim.

Çar tarafından gönderilen Ceneral Obroçof der-saadete gider iken bu karışıklıklardan haber aldığıında Filibeye avdet eyledi. Tekrar konağa davet olundum ve söylediklerimi Obroçofun ve mebusan-ı ahalinin önünde tekrar söyledim. Muma ileyh Rusya memurlarının evamir-i katiyye-i imparatoru hilafında ika ettikleri mevanie vakıf olunca içlerinden lüzumu mıkdar zabıt intihab etmek üzere bana bir esami defteri verdi. Ve Bulgarları Berlin Muahedesi hilafında hareket ettikleri için eyü bir takdir ettikten sonra müfarakat eyledi. Ma haza gider gitmez evvelki muhalefet kendüsünün bilmeyerek intihab ettiği zabitlerin bazıları tarafından daha ziyade icra olunmağa başlandı. Bu zabitlerin cümlesi Pan-islavizm taraftarı idi. Ben bu müşkilatla uğraşur iken Ceneral İstolipiye ve Konsolos Çeretelof ve Ceneralin katibi Nekderodofun Aleko Paşayı kendülerine celb itmek ve fermanın ibarat-ı mühimmesinden istifade ile Keysakofu milis baş kumandanlığına tayin ettirmek için der-saadete gideceklerini haber aldım. Onların bindükleri temür yol ile İstanbula ben de gittim. Ve vasıl olduğum ahşam Sadrazam Hayreddin ve Hariciye nazırı Kara Todori Paşalar hazeratını görüb eyaletin bil-cümle kuvve-i askeriyelerinin baş kumandanlığını uhdeme tevcih eden ve mukaddema dahi vaad olunmuş olan fermanın ita olunmasını rica etdim. O ahşam Rusya sefarethanesinde Aleko Paşaya ziyafet verilecek ve ziyafette Filibeyi karışdıranların cümlesi hazır bulunacak idi. Kara Todori Paşa taamdan birkaç saat evvel beni Aleko Paşaya tayinim hususunda muvafakatini istihsal etmek üzere gönderdi. Aleko Paşa

kendüsünden beklenen şeyi daha bilmediği hasebiyle kendi indinde hiç kimseyi mürecceh tutmadığından bu memuriyet-i mutenaya tayin olunmaklığımdan memnun olduğu cevabını verdi. Heman hariciye nazırının nezdine gittim. Ve Aleko Paşanın muvafakatını söyledim. Müşarun ileyh ferman-ı katiyi yedime teslim ettiği zaman Aleko Paşaya dahi muvafakat-ı vakıasına mebni Vitalis Paşanın asakir-i eyalete kumandan nasbını mübeyyin olub hayli vakitden berü taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden imza olunmuş olan fermanın kendüsüne teslim olunduğunu müşar bir mektub yazmışdım. Bu mektubu getüren adam kendüsünü konağında bulmayacağından Rusya sefarethanesine gidüb teslim eylemiştir. Taamdan sonra Aleko Paşaya benim yerime Keysakofu tayin etmesini söylediler ise de ne faide ki iş işden geçmiş idi. Müşarün ileyh hakkımda işte bu dakikadan itibaren izhar-ı kin ve adavete başlamıştır.

Fasl-ı sani

Bu fasılda bir müddet matbuat-ı mahalliyeyi işgal iden tuhaf bir vakadan bahs edeceğim. Bu da fes vakasıdır. Aleko Paşanın ihtiyat olarak gecelik torbasına bir Bulgar kalpağı koymuş olmasına bakılır ise fes kendi indinde der-saadetden hareket etmezden evvel dahi muhakkar bir şey imiş. Müşarün ileyhi getüren katar-ı mahsusun vusulü Rusya memurlarına haber verildiğinde muhafaza-i asayiş-i mahalliyeye dair Petersburgdan talimat-ı ekide almış olan Ceneral İstolipye Aleko Paşa fes ile girer ise bazı erazilin hakaret etmesi melhuz olacağından memlekete şabka ile girmeyi kendüne nasihat eder ise eyü olacağını bana söylemişti. Ve bu şabkayı dahi katibi Nekledorof götürecekti. Müşarün ileyhın oturduğu vagona girdiğimde kendüsünü İstolipiyenin söylediği bir şabka ile göreceğim deriken bir kalpak ile gördüğüme pek taaccüb eyledim. Sonradan işitdimki Ruslar dahi buna benim kadar taaccüb itmişler. Bir gün İslimyede İstolipiye gülererek şu tabirle “meğer Rumili prensinin tacı mahud torbada eski pantoflarla beraber duruyor imiş” dedi sonra bana hitaben “sizin Aleko ne halt ediyor yalnız ben ona memlekete gider iken bir şabka giysün demiş idim bak bir kere şuna geceleri bile o pis Bulgar kalpağı ile yatıyormuş adama zahmet veriyor bu eşek çok koşuyor” deyu ilave-i makal eyledi.

Aleko Paşa Filibeye muvasalat eder itmez etrafını Keysakof ile karındaşı İskorof yahud Todoraki çorbacı aldılar. Keysakof kumandanlıktan el çekmiş iken Filibede mahzan entrika için oturur idi. Vali paşa muvasalatdan birkaç gün sonra beni çağırttı. Yarın ferman-ı ali kıraat olunacak Osmanlı bayrağını konağın üzerine çekmek lazım gelecek lakinbu olamaz karışıklık zuhur ider... değil mi dedi. Bunda bir hile olduğunu yüzünden anladım ve kendüsüne nasıl karışıklık çıkacak bilmiyorum siz heman emir verin sonrası benim bileceğim şeydir cevabını

verdim. Onun üzerine ertesi gün bayrağı çekmek emrini canı sıkılarak verdi. Haneme avdet eylediğimde bayrağın ertesi gün saat beşte hükümet konağına çekilmesi için ittihaz olunması lazım gelen tedabire dair zabıta müdürüne talimat verdim merhum baltalar ile bir takım adamlar gelüb bayrağın direğini kesecek imiş gibi bir şayia deveren etdiğini haber verdiğinde konağın Meriç tarafındaki kapusuna yirmi ve şehir tarafındaki kapusuna dahi yirmi jandarma koymasını ve kırk kadar jandarma dahi ihtiyat olarak bulundurmasını ve konağa girmek için baltalarla gelen olur ise dağıtmasını ve mukavemet vukuunda nizami vechle üç kere nasihatden sonra urmasını tenbih eyledim. Ertesi sabah pencereden bayrağın çekilmemiş olduğunu gördüğümde heman zabıta müdürünü çağırub sebebini sual eyledim. Merhum sabahleyin erkenden vali kendüsüne bir adam gönderüb bayrağı çekmemesini emr etmiş olduğunu söyledi. Ve benim haberim olmamasına pek taaccüb etdi. Hakikati anlamak için Aleko Paşaya gitdim. Bayrak çekilmemesine karar veren kendüsü değil Avrupa komisyonudur dedi. Su-i şöhretiyle beraber bu derece yalan söyleyeceğini ümid etmediğimden sözüne inandım. Birkaç saat sonra ferman okundu lakin bayrak çekilmedi iki gün sonra Asım Paşa hazretlerinin evinde idim. Müşarün ileyh Aleko Paşa bayrağın çekilmesine emr vermiş iken komisyon buna mani olmamalıydı deyu ihtar eylediğümde öyle ise siz Rumili-i Şarki valisinin yalan söylemekte hiç güçlük çekmeyeceğini bilmiyorsunuz dedi. Ol vakt anladım ki Aleko Paşa komisyona bayrağın çekilüb çekilmemesini istifsar itmiş ve komisyon dahi taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden mansub-ı vali olduğunuz için bu yalnız sizin bileceğiniz şeydir cevabını vermiş. Aleko Paşanın böyle beni aldatmasından bir derece canım sıkıldı ki heman nezdine gidüb şu bayrak işinde etdiği denaati yüzüne urdum. Müşarün ileyh hiddetinden köpürerek ve parmağıyla kapuyu göstererek siz kim oluyorsunuz ve bu lakırdıları kime söylüyorsunuz deyu bağırmağa başladı. Kalpağını alub başına giydi. Anın üzerine bendeniz kasketimi giyüb o savt ile yine sizi nasb eden padişahın nasb-gerdes bir memurum lakin ben o padişahın sancağ-ı şerefi için çabaladığım halde siz bayrağı çamura atmağa çalışıyorsunuz. İşte aramızdaki fark budur dedim ve çıktım.

Keysakofun Filibeden mufarakat etmediğini gördüğümde İslimyede bulunan İstolipiyeden merkuma Sofyada mensub olduğu tabura gitmesi için emr etmesini talep eyledim lakin üç gün sonra karındaşının evine gidüb gizlendi ve her ahşam vali ile eskiden Gavril Efendi denilen müsteşar Kristoviç ile görüşür idi. Müsteşarla görüşdüm ve eğer Keysakof yirmi dört saat zarfında şehirden çıkmaz ise vevelü (velvele)? edeceğimi ve merkumun mütemadiyen Filibede entrikalar etmiş valinin muvafakat-ı hafiyesine mebni olduğunu bildiğimi söyledim. Vakıa o ahşam merhum Sofyaya müteveccihen Filibeden mufarakat eyledi lakin yerine Rusya zabitlerinden olub Filibede bir süvari bölüğü kumandanlığı için Rusya

ordusundan ayrılmış olduğu halde azimetimde kabul etmemiş olduğum yüzbaşı Blok nam kimesneyi bıraktı. Bu adam eskiden kumanda ettiği neferata paralar dağıtır ve onları İslamlarla Rumların başlarından feslerini alub kendülerini döğmeğe gönderir idi. Bir gece hanesine Sofyanın mekteb-i askeriyesinden çıkmış eşhası toplayub ben anlara her ne mücazat edecek olur isem cümlesi birden mukavemet etmelerine dair bir sened imzalatdı ve ertesi gün mest-i la-ya akıl olduğu halde sokaklarda gezüb dürlü rezaletler etdi. Yine bir gice eşhas-ı merkuma ile birçok içdikden sonra önlerine düşüb kendi kullarını memur-ı padişahi aleyhinde nümayişler etmek için ikamet ettiğim loksanburg önüne doğru geldiler. Ben onları rövölver ile karşılamağa hazırlanmış idim. Lakin bir zabıt eşhas-ı rezile-i merkumeyi tekdir ederek savmışdı. Artık bu bölük güruhunun rezaletine nihayet vermek lazım geldiğinden gitmelerine henüz birkaç gün kalmış olan Rusya askerinin kumandanıyla bir küçük mukavele akd ederek kumandam tahtındaki jandarmalardan biri kabahat eder ise Rusya neferatının ahz ve girift eylesmesini ve anlardan biri dahi o gibi hareketde bulunur ise benim jandarmalarımın ahz ve girift etmesini kararlaştırdık. Kumandan-ı muma ileyhın hakkımda ettiği muavenet doğrusu şayan-ı teşekkürdür. Aleko Paşa bu karar sayesinde muhal-i asayiş bir gune hareket vuku bulmayarak kendüsü dahi azlimi Babıaliden talep etmeğe bir bahane bulamayacağını anladığından canı sıkılıub beni müdiran-ı memleket önünde memuriyetimi bir Rusya ceneraline terk ve havale etmekle itham etdi. Anın üzerine benimle sabıkan asakir-i şahane tabiblerinden olub el-yevm ticaret ve ziraat ve umur-ı nafia ve posta ve telgraf müdiri bulunan ve Volkoviç beyninde bir mübahasa zuhur ile muma ileyh dışlerinizi karıştıracak olsanız daha arasında bu derece tahkir ettiğiniz bir devletin ekmeğini bulabilirsiniz dedim muma ileyh refiki Gavril Efendi yani müsteşar Kristoviç ile Baron Dörnife benden şikayete gtdiler.

Bütün bu karışıklıkları muhafaza-i asayışe muktedir değilim deyu benden hükümet-i seniyyeye şikayet etmeğe bir bahane bulmak için Aleko Paşa tahrik eder idi. En gayretleri avanesinden biri sabıkan Avradalı Petraki namında bir bakkal olduğu halde el-yevm Evravalos namıyla Filibenin zabıta ve daire-i belediyesi reisi bulunan adam idi. Vali ika itdiği bil-cümle mevanü ile beraber yine bir tertibat-ı askeriyenin yolunda gitdiğini ve Rus zabıtlarının çoğu heyet-i müdiranın desayis-i hafiyelerinden ikrah ederek aynı samimü'l-kalb benimle birleşdiklerini gördüğünde kullandığı tedbiri değışdirüb Değırmenderesini mevki-i hareket ittihaz ile her gice muhalifinin reisleri olan zabitanı hafi komite tarzında yanına toplar ve ertesi gün edecekleri muhalefetin planını anlar ile birlikde tertib eder idi. Fakat zabitan-ı merkumeyi alel-gafle eyaletin mahal-i baidesine dağıtmış olduğumdan Değırmenderesi komitesi biz-zarure münfesih oldu. Yalnız Filibede değil dahil-i eyaletde bulunan memurin-i mülkiyenin cümlesi hususan

jandarmanın tertibatına mümkün olduğu kadar hail olmaklığı usul-ı ittihaz etmişler idi. Vali ettiği kötülüğü nihayet-i dereceye isal için muavenetleri bence pek lazım olan ecnebi zabıtları hakkında nizamname-i dahili mucebince vuku bulan teklifatımı dahi redd ettiği cihetle her dürlü muavenetden mahrum kaldığımdan başka Berlin Muahedesi hilafında hareket etmeği kendülerince usul-ı ittihaz eden zabitanın su-i niyetleri dahi mesai-i vakıanın cümlesini tesirsiz bırakur idi. Meclis-i hususiyenin birinci ictimanda valinin birinci lakırdısı “evvel be-evvel bizim maaşların mıkdarı tayin olunmalıdır müdirlere ne verilmek lazım ise kararlaştırınız kendim için maaşımı buraya geldiğim günden değil tayin olduğum günden itibaren alacağım” demek olub lakin Volkoviç kendüsüne bir işaret etdi. Maaş meselesi kapanub milislere mahsus bir bağçede birkaç kirazın sirkati maddesiyle iştilgal olundu. Meclis dağıldıktan sonra vali ve müdiran tekrar birleşüb her biri kendüsüne yüz Osmanlı lirası maaş ayırdılar ve valiye dahi Rumili-i Şarki valiliğini kabul edüb etmeyeceğini istifsaren gönderilen telgrafnameyi Parisde aldığı günden itibaren maaşını almağa müsaade eylediler. Bu meclis-i hususinin ne makule şey olduğu şundan anlaşılır ki bir hafta sonra oraya gitmeğim lazım geldiğinde içerüye girmezden evvel müdirler yekdiğeriyle azim münazaa ettiklerini işitdim. Ve Volkoviç ile Gardika müsteşar Kristoviçin maaşını tenkis itmek isteyolar idi. Halbuki Kristovic yüz elli Osmanlı parası isteyüb sonra yüz yirmibeşe indi ve bundan bir feraiz bile gelir ise derhal İstanbula avdet edeceğini beyan ile tehdid eyledi. Kendüsüne istediği iblağı verdüler. Fakat müdirlerden iki memuriyeti birden ifa idenlere iki maaş birden almalarını şart-ı ittihaz eylediler. Acaibi şu ki içerüde birisi Kristoviçe muhabbet-i vataniyyeden bahs ider idi. Kristoviç cevab olarak muhabbet-i vataniyye vazifeden bile değil eğer istediğim paradan bir feraiz dahi kesecek olur iseniz giderim dedi anın üzerine ben girdim aylık gavgası birden bire kesildi. Heyet-i müdiran kendü aylıklarını ayırub bana hiçbir şey tahsis etmediklerinden bakiyye hasıl eylediğimden valiye gidüb maaşımın mıkdarını tayin etmesini talep eyledim. Siz askersiniz maaşınızı devlet tahsis etsün cevabını verdi. Ayın nihayetinde askeri bütçesinden maaşımı sair müdirler misüllü yüz liradan aldım. Şu farkla ki maaşımı birinci ferman imzalandığı günden değil jandarma neferatını toplamağa başladığım günden itibaren aldım.

Bir gün meclise gider iken Mösyö İşdimi gayet hiddet haliyle sokakda gider iken gördüm. Ve sebebini sual eyledim vali ile pek fena gavgaya etdim bu adam herkesin aleyhinde lakırdı söylemekden başka bir şey yaptığı yok dedi. Meclisten çıkar iken kapuyu hızlı çektiğinden tokmağı yerinden fırlayub valinin yüzüne çarpdiğini dahi hikaye eyledi. Meclisin ve hususan reisi olan zat-ı kuvvet-şiarın mahiyeti bundan anlaşılıyor. İka olunan mevani ile beraber yine asker işlerini yoluna koyduğumdan vali ile avanesi beni Filibeden tebid için Deli Kamçık

Balkanında bir ihtilal tasni ederek isyan iden kura-yı Müslimeyi tedib için beni derhal azimete mecbur etdiler. Temüryolunda rast geldiğim Avrupa Komisyonu azası Deli Kamçık ihtilali sizi lekedar etmeğe bir bahane olmak ihtimali vardır binaen aleyh mütebassırane hareket etmeniz lazımdır dediler benim de mütalaam bu idi. Ceneral İstolipiye ile istişare için doğruca İslimyeye gitdim muma ileyh sebep-i seyahatimi öğrendiğinde gülmeğe başlayub katl veya cerh olunan iki üç milis için İslamlar aleyhinde şiddet göstermemenizi size arkadaşça nasihat ederim çünkü Deli Kamçık vakasında bütün kabahat Bulgarlarındır dedi İslimyeden Aydos ve oradan Burgaza gitdim ve vusulümde dağlı İslamlarla birkaç milis beyninde zuhur eden mücadele Barkalof namında Ahyolu müdiri olan adamın iki İslamı dayaklar altında öldürmesinden neşet etmiş olduğunu İngiliz ve Avusturya konsoloslarından haber aldım bu malumatı sairleri dahi kamilen teyid eylediler. Bir de Barkolofun hareketinden Burgaz mutasarrıfına şikayete gelen ve dayakla öldürülen İslamların hemşehrısı bulunan iki kişiyi Ahyolu zabıta müdiri ormanda tutub getürmek için jandarmalar göndermiş ve o günden berü merkulmar nabedid ölmüş olduğunu dahi işitdim Deli Kamçık vakasının hakikatini anlamış olduğumdan Burgazdan kalkub Aydos ve Karınabada geldim. Orada toplanan kura-yı Müslime imam ve muhtarlarına hamil olduğum fermanı kıraat ve ve kendülerine sabır ve sükunetle hareket etmeleri ve işleriyle meşgul olmalarını nasihatle beraber himayet-i seniyye-i cenab-ı padişahinin daima üzerlerinden eksik olmayacağını temin eyledim. Ve silah taşımalarına ruhsat virdim. Karınabadda Musa Efendi namında asakir-i şahane mülazımlığında bulunmuş bir zata tesadüfle muma ileyhi İslimye jandarması mülazımı ve Karınabad zabıtası reisi nasb eyledim.

İslimyeeye avdetimde Ceneral İstopiliyeden jandarmanın teslimi zımında İslimye mağazalarında bulunan kara penyelerle kılıçaları istedim. O dahi jandarma piyadesiçün bin yüz ve süvari için dahi iki yüz seksen kara penye ile hendese ve topa müteallık bir takım alat ve edevatı Rumili- i Şarki idare-i askeriyesine terk ile bunları göndereceğim zabıte teslim etmesini mezkur mağazaların muhafızına tenbih eyledi. Badehu muma ileyhden Burgaz yolunda tesadüf eylediği birçok fişenk yüküne dair izahat taleb eylediğimde bu fişenkler Rusya ordusundan kalarak Burgazda duruyor idi milisin nişan taliminde kullanılmak üzere şimdi Burgazdan İslimyeeye getürtüyorum dedi ise de fişenkler doğrudan doğruya Hocabeyden gelüb Burgaza nakl ve ihrac olunmuş olduğunu Burgazda haber aldım.

Ceneral-i muma ileyh Rumili-i Şarkide birçok müşkilata uğrayacağımdan orasını terk ile Bulgaristanda bir hıdmete girmekliğimi teklif eyledi. Ben de hakkımda icra olunan müşkilatı görüyorum ve bundan sonra dahi icra olunacağını anlıyorum lakin Bulgaristan hıdmetine girmek müşkilatdan kaçmak demek

olacağından bunu yapamam cevabını verdim. Ol vakt muma ileyh hile-i diplomasiyi terk ile “size arkadaşça söylemeğe bundan on kat ziyade ehliyetiniz ve sebat ve gayretiniz olsa yine hakkınızda vuku bulan husumete mukavemet edemezsiniz kendinizi tutmak ister iseniz Yüzbaşı Rozofu erkan-ı harb reisi etmekden başka çareniz yokdur” dedi ve zaten erkan-ı harb riyasetine başkasını tayin etdiğimi beyan ile merkumu kabul etmemek istemişsem de ne sıfatla olur ise olsun istihdam etmeğimi pek rica etdiğinden zaruri muvafakat eyledim. O akşam Filibeye gidecek iken ceneral ertesi gün İslimyedeki askere resmi geçid icra etdireceğinden hazır bulunmağımı rica eyledi. Ertesi gün bu resmi geçide birkaç Rusya taburu dahi bulunacak zann ederken cimnastik cemiyetlerinden bin kadar adamı milis taburunun sol tarafında durur gördüğümde taaccüb eyledim. Milis askeri geçer iken kumandanlığını aldım ise de cimnastik efradı kumandanlığını almayub ceneralin yanına gitdim oturdum. Ceneralin bana cimnastik cemiyetlerini resmen tanıtdurub sonradan beni lekedar etmek için tasavvur etmiş olduğu manavrayı ol vechle ibtal eyledim.

Filibeye avdetimde memuriyetimi ne suretle ifa eylediğimi heyet-i müdirana tamamıyla bildirdikden sonra daire-i askeriyeye mahsus edevat ve mühimmatı getürtmek için lazım gelen karavitonun açılmasını meclisden talep eylediğim ve hemen kabul olunur zann etdiğim halde birçok itirazlar der-meyan olunarak avk ve tehir edildi. Ben karavitoyu bekler iken Aleko Paşa ile müsteşarı kara penyelerle mühimmatı gizlice cimnastik cemiyetlerinin reisine gizlice teslim etdiklerinden yalnız top ve hendese edevatı Filibeye getirülüb daire-i askeriyeye tevdi edilmişdir. Milel-i muhtelifeden terkib ve emniyet ve asayiş-i mahalliye temin için teşkil olunmuş ve icab eder ise milisi daire-i nizam ve itaatde tutmakda dahi istimale salih bulunan jandarma o münasebetle silahsız ve faidesiz kaldığından vali ile müdiran-ı muhteremeleri istenilen karavitoyu ancak jandarma neferatının icra eyledikleri bir küçük nümayışden sonra ita eylediler. Onun üzerine edevat ve mühimmatı kabz etmek üzere Yüzbaşı Milkoviçe gönderdim. Cimnastik cemiyetleri reisinin muma ileyhe söylemiş olduğu takrirlerden canım sıkıldığı cihetle muma ileyhine ona dair gönderdiği mufassal mektubu meclisin masası üzerine vaz ile esliha ve mühimmatın daire-i harbiyeye teslimini Aleko Paşadan talep eyledim. Mösyö İşmidden maada bütün müdirlerle reis-i muhteremleri bir adama iyi bir oyun oynayan çapkınlar gibi gülmeğe başladılar. Bu adamlara layık oldukları vechle muamele etmemek için kendimi güç zabt eyledim. Aleko Paşaya cimnastik cemiyetleri nizamsız ve serkeş bir kuvvet olduğundan bir takım fasidenin eline düşerek eyaletin hürriyetini kenar-ı hazara-i helaka götürebileceğini şerh ve beyan ile cemiyetlerin dağıtılmasını heman emr ederek onun yerine akvam-ı muhtelifeden mürekkebe bir garonasyonale teşkil ve bu suretle eyaletin maliyesini beyhude yere harab iden milisin mıkdarını tenkis

etmekliğime müsaade etmesini nasihat eyledim. Lakin hep söylediklerim susamamış eşeğe su içirmek kabilinden idi. Aleko Paşa beni söyletirdi durdu. Ve gittiğim gibi kazadarlarını toplayub cimmastik cemiyetlerini dağıtmak ve milisin miktarını azaltmak ve kuvve-i askeriyeyi mahv ile eyaleti asakir-i şahaneye kolayca teslim etmek istediğimi söyleyince hakkımdaki gazab ve adavetleri tekrar alevlendi. Ve yeniden tahrikata kıyam olundu. Rövölörler ve kamalarla itlaf edileceğime dair tehditler vuku buldu.

Aleko Paşanın adamları vasıtasıyla birçok gürültüler ettiği askerin miktarı meselesini şu vechle şerh ve beyan ederim. Kumandanlığı ele aldığım vakit ne kadar talep ve istida etdimse de bir dürlü Rusya erkan-ı harbinden miktarına dair bir defter-i sahih alamadığımdan ben de Nisan ayında ve Mayıs ibtidasında askerin mülazımlar ve çavuşlarla beraber sekiz bin iki yüz altmış sekiz kişiye baliğ olduğunu defterlerde görülen miktarını itibar eylemeğe mecbur oldum. Lakin bu miktar bana çok görüldüğünden milis kumandanına o hesap üzere maaş vermekden imtina ile askeri esamisi ile gösterir yeni defterler istedim. Kumandanlar eğer istedikleri parayı vermez isem işden çekilüb nefeslerini zabitsiz kendi başlarına bırakacaklarını ve bundan tevellüd idecek fenalıkların mesuliyeti bana raci olacağını beyan ile tehdit etmişler ise de bildikleri gibi hareket etmelerini söyleyüb tehditlerine hiç kulak asmadım. Bu kumandanlar Rusya (ya) avdet ettikten sonra yerlerine gelen zabitlerden askerin miktarını mübeyyin defterleri bin bela ile istihsal eyledim. Fakat bu defterlerde sekiz bin iki yüz altmış sekiz kişi yerine altı bin dokuz yüz elli yedi kişi gösterilmiştir. Eğer Aleko Paşa yerine bir namuslu ve akıllı bir vali olmuş olsaydı bu vali benim bunca zahmetleri ihtiyar ile milisin miktar-ı sahihini meydana çıkardığıma teşekkür ederdi. Lakin Aleko Paşa bil-akis en ziyade şayan-ı sitayiş olan hareketimi kendi aleyhinde istimal ile askerin miktarı hiçbir vakit altı bin dokuz yüz elli yedi kişiden ziyade değil idiğine onun için bin üç yüz on bir kişi eksik olarak gösterdiğim farkın asla fazla olmayacağını sade demlere inandırmaya çalışmıştır.

Deli Kamçıkı gitmezden evvel drojinlerin adedini dokuzdan on ikiye iblağ eylemek esbabını istihsal eylemiş ve erkan-ı harb reisine eyaletin bütün her tarafında bulunan kumandanlara lazım gelen harekete mübaşeret etmelerini telgraf ile bildirmesini emr etmiş idim. Deli Kamçıkı gider iken yolda drojin bölüklerinden bazalarına rast gelerek emr olunan hareketin suret-i icrasına dair malumat talep eylediğimde bölük yüzbaşları bu işe dair yekdiğerini mütenakız emirler almış oldukları cihetle işin kayrılmış olduğunu söylediler. Ben Filibeye gidüb şu habaset-i cedidenin sebebini keşf edinceye kadar hareketi tehire mecbur oldum. Ve Filibeye hareketimde erkan-ı harbden gönderilen telgrafnamelere bakub bunları verdiğim emre muvafık buldum. Meğer onun hilafında gönderilen emirler valinin konağındaki telgraf odasında ve bunun da sebebi vali benim için

daima yekdiğerine münakız emirler vererek asker işini karma karış ediyor deyu der-saadetden İngiliz Ceneralı Dikson ile ateşe militeri Mösyö Todiyi talep eylemiş olduğunu valiye mahsus kalemde bulunan bir memurdan haber aldım. Vali ile birlikte bütün bu entrikaları eden Volkoviç idi. Bu adam kumandanlığı akrabasından Keysakof nam kimseye vermek için Keysakofun karındaşı olan ve Vavloka adliye idaresinde bulunan Viskorof dahi aleyhinde bulunanlardan aşağı kalmaz idi. El-yevm Kristoviç namıyla yad olunan Gavril Efendi ise eğer amir-i muhteremi Aleko Paşa azl olunacak olur ise ticaretdeki eski memuriyetinden mahrum olmayayım deyu ikiyüzlülük eder idi. Bu adam bir gün evvel muhacirin-i İslamiyeye biraz buğday verildiğine itiraz eder iken ertesi gün Asım Paşanın müfarakatında der-saadetdeki memuriyetinden çıkub Rumiliye gelmesinden ağlayarak izhar-ı teessüf etmiştir.

Ceneral Dikson ve Mösyö Todi nizamname-i dahiliyi icra için drojin bölüklerinin teklifim mucebince teşkili icab edeceğini vali-i kuvvet-şiarı anlatmakda bana muavenet etdiler. Aleko Paşa meclisde kendisine irae eylediğim zabitan defterindeki iki Fransız zabitanın ismini görünce tehevürle “teşkilata çok Fransız alındı” diyerek tayy etmekde ısrar eyledi. Ve icab eden zabitanı “bunlar meyanından intihab et” diyerek bana kendi himayesi tahtında tecemmu eden Değirmendere askeri komitesi tarafından tanzim edilmiş bir defter irae eylemiştir ki kendisinin hile ve desayisini anlatmak için bu defterin aslını Ceneral Dikson ve Mösyö Todiyeye verdim. Bu defterin başında Filibe zabita müdürlüğü ile jandarma kumandanlığı için mahud Yüzbaşı Blok ve merkez vilayet kumandanlıkları için mukaddema dağıtmış olduğum askeri komiteleri rüesasından birçok zabıt gösterilmiş idi.

Meclisde cereyan eden hali anlatmak için Fransız komiseri Nezyona gitdim. Ceneral Dikson ile İngiltere konsolosu Mösyö Mişli dahi orada idi. Bana hiçbir vakit diriğ-i muavenet eylememiş olan konsolos-ı muma ileyhe burada beyan-ı teşekkür ederim. Valinin hareket ve muamelatından bunların canları sıkılarak muma ileyh ile Ceneral Dikson birlikde müşarün ileyh Nezyona gitdiler. Vali bunlarla büyük bir mücadeleden sonra kendüsüne irae eylediğim defteri imzalamışdır. Fakat nizamname mucebince idare memuriyetlerinin teşkili için lüzum gördüğüm Fransız zabitanın esamisini tayy etmekde ısrar eylemiştir. Bu memuriyetler için ehl ve erbab-ı zabitan bulamadığımdan sonradan birkaç memuriyeti birden Mösyö Mersiniye ilave-i memuriyet etmeğe mecbur oldum. Memuriyetlere yerleştirilecek olan yüz altmış yüz seksen kadar zabitanın ehliyet ve ahlaklarını ariz ve amik tedkike vaktim olmadığı cihetle bu babda sathice bir malumat istihsal eylemek üzere bunlardan en büyük rütbede bulunanlarını birkaç defa hanemde toplamışdım. Zabitan-ı muma ileyhim kendülerine halisane tavır ve muamele ibraz eylediğimi görünce aleyhime edilen ithamatdan dolayı hayretde

bulduklarından ve kendilerinin ne derece iğfal edildiklerini şimdi anladıklarından bahisle nasb ve tayinlerinde vukua gelen taahhürat-ı mücerred kendilerini def için Bulgar zabitiyle Rus zabıtasının beynini bozuşdurmak maksadına mübeyyindir denilerek beni kendilerine geçdiklerini söylediler.

Zabitan-ı muma ileyhime bu lakırdıları söyleyenlerin isimlerini haber vermelerini vermezler ise kendilerine mücazat eyleyeceğimi muarız tehdide beyan eylediğimde bunlardan birkaçı Siver ve Volkoviçi haber verdiler. Ertesi günü meclisde diğer müdirler hazır olduğu halde Volkoviçden ol babda izahat istediğimde muma ileyh kendisine atf olunan şeyleri inkar eyledi zabitan benim teklifim üzerine işi anlamak için müsteşarın hanesine girdiler. Müsteşar-ı muma ileyh ve Volkoviçin kendüsüne isnad olunan şeyleri fil-hakika inkar eylediğini evvela söylemek istememiş ise de benim katıyyen vaki olan talebim üzerine bunu itirafa mecbur oldu. Bunun üzerine zabitan-ı muma ileyhim müsteşarın huzurunda gerek Volkoviçin ve gerek bütün idare azasının say-ı bil-fesad olub zabitanı serkeşlik ve itaatsizliğe teşvik ve iğra eylediklerini tasdik eylediler.

Kumandan Blokun serkeşlik haline getirdiği süvari taburunu taht-ı inkıyad ve inzibata almak için komara odasında ikamet eylemişdim. İki islam dört Rum tabur-ı mezkur neferatı tarafından döğölüp soyulduklarından ve neferat-ı merkumenin Petrakoğlu Çiftliğini ihrak eyleyeceklerini dahi muarız tehditte söylediklerinden dolayı gelüb şikayet eylemeleriyle derhal Komara gittim. Taburun neferatı dizdirildikde müştekiler müttehimini tanıdılar. İşde zi-medhal bulunan bir bölük emini ile iki çavuşun rütbelerini derhal tenzil edüb sair müttehimini dahi Filibeye getürmek üzere yola çıkardığım sırada yaver-i harim gelüb taburun isyan eylediğini haber verdi. Taburun önüne gittiğimde serkeşler bana arkadaşlarının tevkifinden dolayı valiye benden şikayet eyleyeceklerini söylemeleriyle bunların artık mertebe-i nihayeye isal eyledikleri şu itaatsizliklerinden pek canım sıkılıb kendilerine iyi bir ders vermek üzere kılıcımı çeküb yan tarafıyla en asisine birkaç kere urarak taburun bir takımında li-ecli't-te'dib Filibeye getürmek üzere hareket etdirdiğimde şu tedbirin hüsn-i tesiri görüldü. Zira taburdan derhal bir heyet-i mebusan teşekkül ile nezdime gelüb asıl müttehimler tevkif edilen askerler olmayub biz-zat Yüzbaşı Blok idüğünden bahisle tevkif edilenlerin afvv olunmalarını rica etdi ve Blokun taht-ı kumandasında bulunan askerlere şarab ve rakı ve para tevziinden hali olmadığını ve Rum ve İslamları ve Avrupalıları bile dögmelerine ve fesleri kapub yere atmalarına emr verdiğini ve muahharan dahi Petrakoğlu Çiftliğini ihrak eylemelerini teklif eylediğini söyledi. Dört gün sonra taburu Filibeye getürerek şu serkeşliğin tedibinde asakir-i saireye iyice ibret olmak üzere tabur-ı mezkuru kamilen dağıdarak efradını Burgaz Hasköy gibi vilayetın en uzak mahallerindeki piyade bölüklerine taksim etdim. Neferatın atları da müzayedede satıldı. Şu

hareketim nizamname-i dahili ahkâmına tamamıyla muvafık idi. Çünkü nizamname iktizasınca vilayet için yalnız seyyar bir süvari taburu bulunacağından bu tabur fazla idi.

Komarada müttehem askerleri haber vermekten imtina eden köylülere bazı nasihatler vermişdim. “Mariça Gazetesi lakırdılarının manalarını an kasdin tağyir eylediğinden söylediğim sözleri zirde aynen derc ederim.

“Ordunun namusunu ihlal eden askerleri himaye eylemeniz hatadır. Sizin vazifeniz bil-akis bu askerleri li-eclit-tedib hükümet yedine teslim eylemektir. Bunlar hakkında gösterdiğiniz sahabet kendilerini vilayetin akvam-ı sairesi hakkında zulm ve taaddi icra eylemeğe teşvik eder. Akvam-ı mezkurenin şikayati ise nihayetü'l-emr üzerlerimize asakir-i şahane sevk olunmasına sebebiyet verir. Asakir-i mezkurenin buraya girmesini Rusların size vermiş oldukları garnika tüfenkleriyle men idemezsiniz. Zira bu tüfenkler martini tüfenklerine nisbetle elinizde süpürge sapı mesabesinde kalacağından tahta biti gibi ezilirsiniz.

Aleko Paşanın bir eser-i muvaffakiyeti gibi gösterilmek istenilen Bulgar bayrağının indirilmesi komedyasında hükümet-i mahalliye'nin gülünç hareketini meydana koymak için birkaç tasadduru söylemek isterim. Bu bayrak bir bez parçasından ibaret olup tesir-i tahavvülât-ı hava ile külliye'nin parçalanub buna kimse dikkat bile etmemekte iken Aleko Paşa atide beyan olunacağı üzere her nasıl olur ise olsun hükümet-i seniyyeye adliye müfettişliğini kabul ettirmek istediği dostu İskarofı meydana çıkarmağa bunun indirilmesini vesile ittihaz eylemiştir. Şöyle ki Babialı Bulgar bayrağının indirilmesini Aleko Paşadan talep etdikde müşarün ileyh İskarof ve emmizadesi Volkoviç ile beynlerinde mahramane verdikleri karar üzerine bayrağın kalan parçalarını indirmeğe zabıta müdürüyle birkaç muhacir göndermiştir. Diğer taraftan Sivor ve Volkoviç dahi bayrağın indirilmesi aleyhine bir nümayiş icrası ile diğer bir bayrak çekmek üzere birkaç serseriye talimat vermiştir. Eşhas-ı merkume bir hayli bağırub gürültü etdikden ve Bulgar bayrağının indirilmesine emr veren dahi ben olduğumu söyledikten sonra önlerinde İskarof olduğu halde vali nezdine gitmişlerdir. O vakit gayyur ve sadık vali sahte nümayişat icra edenlerin kendi talimatı mucebince başka bayrak çekdiklerini güya o vakit haber almış gibi eğer çekilen bayrak şimdi indirilmez ise istifasını vereceğini söylemiş ve İskarof akl-ı selim ashabından bulunan kimesnelerin bakmağa rağbet etmedikleri bu ikinci bayrağın güya müşkil ve nazik bir şey gibi gösterilen indirilmesi maddesine memur eylemiştir. Halbuki bütün bu nümayiş evvela bayrak ve kalpak maddelerinde hükümet-i seniyyeyi aldatmak saniyen bu suretle sadakat yüzünden görünmekle idare-i müheyyasını setr ile beraber İskarofu halkın hakkındaki meyl ve tevcihinden dolayı vilayetce büyük bir medar-ı müzaheratı olacak zat gibi göstererek ve bunu müeyyed olarak bayrağın sefk-i dimayı muceb olmaksızın indirilmesi dahi muma ileyhin nüfuzu

sayesinde idüğünü meydana koyarak adliye müfettişliğine tayinini talep etmek için Aleko Paşanın tertib ettiği komedyadan ibaret bir şeydir.

Ben cereyan eden ahvale muttali olduğumdan rüesa-yı memurini şu yeni oluverenlerin netayici hakkında biraz terhib etmek maksadıyla müsteşar Gavril Efendinin nezdine gidüb cereyan eden ahvali bazı kimesnelerden haber alub hatta bazı zabitan dahi nezdime gelerek Aleko Paşanın masharalıklarını bana gülerek nakl ve hikaye eylediklerinden ve bir alay erazilin hükümet-i seniyyenin evamirine mukavemet eylemelerine ru-yı müsaade gösteremeyeceğimden bahisle şimdi asker çıkarub nümayiş icra edenleri tüfenk dipçığıyle dağıdacağımı söyledim. Gavril Efendi ifadatımdan izhar-ı havf ve telaş ederek bayrağın derhal indirileceğini ve bunun için vali ile istişare eylemek üzere Değirmendereye bir komisyon gittiğini temin ile dediğimi yapmamaklığımı tavsiye eyledi. İşte bayrak maddesi bundan ibarettir. Birkaç gün sonra ahşam saat on bir raddelerinde haneme gider iken karşıma kasab çırağı kıyafetinde üç şahıs çıkarak Bulgar mektebinde tecemmu eden komiteye davet olduğumu mütehakkimane bir tavırla söyledi. Bunlara cevaben komiteleri tanımadığımı ve bunlarla bir işim olmadığını ifade ettiğimde merkulmar lakırdılarını tekrar ve Mösyö Volkoviç ve İşmidin dahi orada bulunub bana muntazır olduklarını ilave-i makal eylediler. Bunun üzerine eşhas-ı merkumeyi oradan def etmek istediğimde bunlar “Çarşamba gününe kadar başına geleceği görürsün” diyerek kaçmışlardır. Ertesi günü icra eylediğim tahkikatdan fil-vaki komitenin o gece tecemmu ederek pek geç dağıldığını ve Mösyö İşmid ve Volkoviçin girüb çıkar iken görüldüğü anlaşılmışdır. Siver ve Volkoviçin orada bulunması tabii ise de Avrupa komisyonu tarafından intihab ve hükümet-i seniyye canibinden tasdik edilen Mösyö İşmidin iltihab-ı efkara mail olan Bulgarların cemiyet-i hafıyyelerinde bulunmağa vicdanının nasıl kail olduğunu bir dürlü anlayamadım. Her halde memuriyeti iktizasınca orada bulunması münasib değil idi. Komitenin o geceki ictimai dahi benim azlimi Aleko Paşadan talep için imiş. Ol babda bir arz u hal tertib olunub sancak vekilleriyle komiteler rüesası tarafından Aleko Paşaya verilmiş ve Aleko Paşa da bu arz u hali kabul eylemiştir.

İşte komitelerin bana gönderdiği adamlar vasıtasıyla vuku bulan tehdidatı dahi bu imiş.

Paşa-yı muma ileyh komitelerin giden heyet-i mebusana benim azlim için kendülerinin arz u hallerini beklemeyüb bunu evvelce talep eylemiş olduğunu söylemiştir. Kabul ettiği arz u hallerin intihabında ihtiyatkarane davranması için Avrupa komisyonu tarafından Aleko Paşaya bazı ihtarat vuku bulmuş ise de kendisi komisyonun ihtaratına hiç kulak asmaz idi. Zira heyet-i müdiran her ne vakit ictima etse biz-zat bu komisyon azasından biri vali-i kuvvet-şiarın rehber-i harekatı olmak ve biz-zat imzaladığı Avrupa komisyonu evrakını istihza eylemek

için meclisin yanındaki odada oturur idi. Zat-ı hazret-i padişahinin yevm-i veladetine tesadüf olan günden bir gün evvel Aleko Paşa bana yirmi bir pare top atdırmağı söyledi. Ben bu vesile ile askere bir de resm-i geçid icra etdirilmesi münasib olacağını ifade eyledim ise de müşarün ileyh bunu kabul etmediğinden kendisini ikna eylemek için nezdine iki Bulgar zabiti göndermişdim. Bunlar harbiye dairesine avdetle orada hazır bulunan birçok rüfekaları huzurunda kakhaha ile gülererek “bu nasıl vali resm-i geçid icrasını istemek şöyle dursun atılacak topların sadası bit bit bit diye çıkmak için toplara az barut kullanılmasını bize tavsiye eyledi” dediler. Bu sırada valiyi görmüş olması muhtemel bulunan topçu kumandanı dahi bir hortumcu bile bulunmadığını der-meyan eyledi.

Ben kendüsüne geleli yirmi bir pare top atılması ve valinin emri hilafında topların çok gürültü etmesi için emr verdim. Valinin resm-i geçidi istemediğini gördüğümde ertesi gün Konak meydanında her piyade bölüklerinden birer miktar asker ile bir miktar süvari ve muzikanın cem idilmesi için lazım gelenlere emr virüb resm-i geçidi dahi biz-zat kendim icra etdireceğimi söyledim.

Ertesi gün öğleye doğru ve tam Aleko Paşanın Değirmendereden avdeti esnada yirmi bir pare top atıldı. Müşarün ileyh bu askerin niçün toplandığını sual etdikde bunun zat-ı hazret-i padişahinin yevm-i veladetleri vesilesiyle droçin bölüklerinden gelmiş bir heyet-i mebusa olduğunu ve resm-i geçid icra etdirilmek askere hazıran olduğunu söyledim. Bunun üzerine müşarün ileyhe artık bir şey diyemediğimden kendüsünü icab eden mevkide bostan korkuluğu gibi durdurub askerin önünden geçirdim. Ve müteakıben Filibe asakir-i mustahfazası zabitanını cem edüb tehiyye-i veladet-i hümayun için huzuruna götürdüm. Müşarün ileyh tebrikatımızı bürüdetle telakki etdi.

Bade veladet-i hümayun vesilesiyle bütün zabitan afiyet-i seniyye-i mülükane bade-noş olmak için beni kumandan Kohnesonun hanesine davet eylediklerini yaver-i harim mülazım Cuburcoroviç ifade etmesiyle oraya gidildi.

Zabitan evvela benim sıhhat ve afiyetime bade-noş etmeleriyle bunların Rusya zabitanı sıfatıyla sıhhat ve afiyet-i seniyye-i mülükane bade-noş etmekden sıkılarak zat-ı hazret-i padişahinin kumandanları sıfatıyla bunu bu suretle bil-vasıta icra eylediklerini anlayub ben de kendilerine ber-vech-i ati ibraz-ı teşekkür eyledim.

“Bugün beni davetinizden ve hükümdar-ı memleketin kumandan-ı askerisi sıfatıyla sıhhat ve afiyetime bade-noş etmenizden dolayı teşekkür eder ve maiyyetime sizin gibi ağraz ve makasıd-ı politikaya hıdmet etmeyen zabitler vermesinden dolayı imparator Aleksandır hazretlerine dahi arz-ı teşekkürat eylerim.” Bunlardan hin-i müfarakatında şu davetlerine icab edenlere bildireceğimi kendülerine söyledim. Ve fil-hakika icra-yı tebrik için devletlü Asım

Paşa hazretleri nezdine gitdiğimde bunu kendülerine ifade eylediğim gibi o gün rast geldiğim “Filipoyopol” Gazetesi müdürine de söylemiş idim. Mezkur gazete ertesi günü nüshasında milis zabitanı beni davetle sıhhat ve afiyet-i seniyye-i mülükaneye bade-noş etdiklerini nakl ve hikaye eyledi. İki gün sonra müdir-i muma ileyh nezdime gelüb üç zabitin mezkur gazetenin bendi aleyhine protestoyu havi on iki kadar refikleri tarafından mümza matbaaya bir mektub getirdiğini ve bu zabitlerin kendü efkarları iktizasınca sıhhat ve afiyet-i mülükaneye bade-noş edemeyeceklerinden bahisle protestolarının gazeteye dercini talep eylediklerini ve mübahasa esnasında bunların matbaadan on adım mesafede vaki Rusya konsoloshanesine ve oradan matbaaya gidüb gelmekden hali olmayub her gelişlerinde dahi iddia ve zırltalarını arttırdıklarını söyledi.

Ben derhal erkan-ı harb yüzbaşısını celb ile bu babda kendüsünden izahat istediğimde muma ileyh “bu işin nasıl olduğuna ben de vakıf değilim zabitanı tahrik edenler maliye dairesinde müstahdem olanlar imiş bunların ifadelerine bakılır ise siz zat-ı şahanenin yevm-i veladetleri değil droçin kumandanı Kohnosenun yevm-i veladetleri vesilesiyle davet olunmuşsunuz.” dedi. Ben bu yalandır zabitanın bir droçin kumandanının yevm-i veladeti vesilesiyle beni davet etmesi mümkün değildir. Bil-farz bu olsa bile ben mukabele-i bade-noş olduğum vakit zabitanı protesto etmeleriyle bunlar gülünç entrikalardır. Fakat her halde zabitanın protestoları neşr olunur ise o vakit işin icabına bakarım dedim. Ve mösyö İşmide de maiyyetindeki Alman memurların hareketlerinden haber verdim. Fakat sonra sadmenin yukarıdan geldiğine cezm ve yakın-i hasıl eyledim.

Mariça Gazetesi salifüz-zikr protestonameyi “on kadar zabıt tarafından gelen mümza varakadır” diyerek neşr eyledi. Bu zabitlerin isimlerinin haber verilmesi talebini havi bir mektub ile erkan-ı harb reisi Mösyö Devotos ve mülazım Vokoli Mariça matbaasına gönderdim. Gazetenin müdürü şimdi dışarı çıkmış mecbur bulunduğundan bahisle bu isimleri yarım saat sonra vereceğini söylemiş ve şübhesiz istişare eylemek için konağa giderek avdetinde istenilen isimleri veremeyeceğini katiyyen ifade eylemiştir. Bunun üzerine matbuat umuruna bakan müsteşar Kristoviçe müracaatla tardına karar verdiğim salifüz-zikr zabitanın isimlerini istedim ise de muma ileyh cevaben “mehakim var onlara müracaat edin” dedi. Ben de buna cevaben “müstevfi maaş alan adliye müdirini tanıyor isem de mehakimin nerede olduğunu kimesne bilmiyor” dedim. Zabitanın esamisini haber vermemekte cümlemin müttefik olduğunu gördüğümde teşebbüsat-ı vakıamın neticesini mübeyyin valiye bir mektub yazdım. Ve bu mektubda şu vaka hakkındaki fikir ve mütalaamı ketm etmeyerek bunun mesuliyetini kamilen kendisine atf eyledim.

Veladet-i hümayun gecesi hanem ile harbiye dairesini tenvir ettirmişdim. Harbiye dairesinin mesarif-i tenviriyyesi olan iki yüz sekiz guruşu harbiye

sandığından tediye etdirdim. Vali benim azlimden sonra bu mesarif-i aliyyeyi bab-ı aliye şikayet eylemiştir.

Hanemin mesarif-i tenviriyesi ile muhacirin-i İslamiyye nisvanına yevmiye tevzi etdirdiğim yüz ekmeğin bedeli kendi kesemden tesviye olmuştur. Rus yüzbaşılardan Niranko ve Yarinkonun salifüz-zıkr protestonameyi imzalayanlar meyânında bulunduğuna cezm ve yakin-i hasıl eylediğimden bölük hesaplarında görülen bazı yanlışlıklardan bil-istifade bunları istifa etmeğe icbar ve istifalarını derhal Aleko Paşanın tasdikine arz eyledim. Müşarün ileyh serd etdiğim bunca mülahazat hilafında bu istifaları kabulden imtina etmiştir ki şu imtinayı zat-ı hazret-i padişahinin şân ve haysiyetine iras-ı nakıs eden zabitler adadına kendisininin da dahil olmasını icab eder.

Valinin yaver-i harblerinden Mösyö Marinof “Mariça” gazetesine derc etdirdiği bir mektubda Avrupa Komisyonu ile Berlin Muahedesine ve nizamname-i dahiliye tariz etmiş olduğundan şu hareketin sairlerince su-i misal olmasını men için muma ileyhın tayin etdiğim mahalle gidüb on beş gün hafif surette habs cezası görmesine emr verdim. Aleko Paşa zabıt-i merkumu cezadan kurtarmak için üç gece Değirmendereye kendü hanesine göndermiştir. Verdiğim emre imtisal etmemesinden dolayı Marinofu karağöl vasıtasıyla tevkif ettirmek emriyle Değirmendereye iki zabıt gönderdim ve evvelki cezasını on beş günlük habs-i askeri cezasına tebdil etdim.

Mösyö Marinof bunun üzerine artık müsteşarın evvelce meclisde bana bir zabiti tedib edeceğim vakit bunu evvelce kendisiyle kararlaştırmaklığım lazım geleceği hakkında vuku bulan mülahazatına bakmayarak cezasını çekmek üzere Filibe'ye gelmiştir.

Bu adamın cehlını bildiğim cihetle mektubun muharriri kendüsi olmamak lazım geleceğinden işi anlamak için habishaneye gitdim. Fil-vaki' muma ileyh mektubu başkalarının ısrarı üzerine imza etdiğini itiraf ve fakat o kimilerin bugünkü gün kendisini tasahüb etmemelerinden dolayı bunu yapıdığına aynı samimül-beyan nadim olduğunu söyledi.

Gavril Efendi bu zabitin afvını bid-defaat rica etmiş olduğundan veladet-i hümayun gününden bil-istifade cezaları afv edilen sair asakir-i adavine Marinof da dahil bulunmuş idi.

Birkaç gün sonra Bulgarcadan Fransızcaya mütercimim bulunan yaver-i harim mülazım Corcoviç bana Avrupa Komisyonunun iki azası huzurunda gelüb istifasını vererek “komiteler beni bıçakla uracaklarını muarız tehdidde beyan eylediklerinden şu harekete mecbur oldum” dedi. Komitelerin bu hareketi zabıt-i muma ileyhın hıdmetinden beni mahrum etmek için yine bir entrika idi.

Müteehhil ve ailelerinin idare ve iaşesi kendilerine münhasır iken Rusya memurları tarafından nizamsız olarak askere alınan bir takım adamların vatanlarına iadeleri müdir ve kaymakamlar ve drojin kumandanları canibinden istida olunmuş olmağla bu istidaldan bazı evrak ile müeyyed olanları isaf ile yüz altmış kadar eşhasın memleketlerine iadelerine emr vermişdim. Komiteler beni milisi kamilen dağıtmak maksadında bulunmaklıkla itham ederek halkın efkarını aleyhime tahrike bu bende ser-rişte ittihaz eylemiştir. Aleko Paşa ise halkın bu suretle iğfalinden gereği gibi istifade eylemek üzere kendi idare-i maharetkaranesi tahtında icra edilen bunca rezaletlere seza bir surette bana bir dam tezvîr kurmak istediğinden meclisde milisin tenzili hakkında kendisine serian bir layiha vermekliğime emr verdi.

Ben layihayı tanzim etmek üzere iken komitelerin fesadatından haber almış olan bir Bulgar zabiti “valinin emrini icra eylemezden evvel eyüce tefekkür ve mülahaza et bu emr ciddi olmak mümkün değildir müşarün ileyh bununla seni bir dam tezvîre düşürecektir zann ederim.” dedi. Bunun üzerine kendi tarafından mümza bir emirname-i resmi olmadıkça mezkur layihayı tanzim edemeyeceğimi müşar valîye bir mektub yazdım. Müşarün ileyh ertesi günü layihayı bana bir fikir ve mütalaa kabilinde olarak söylediğini beyan etdi.

Vali aleyhime şimdiye kadar icra eylediği desayis ve fesadat ve rezaletden istediği gibi semere hasıl olacağını görünce vilayetden maaş aldığı malum olan Mariça gazetesinin tarizatını aleyhime çevirmek üzere der-saadetden bir Fransız gazeteci celb etdi ise de muma ileyh kalemini lekedat etmek istemediğinden akd ettiği kontratoyu fesh ile der-saadete avdet eyledi. Fakat müşarün ileyh gayretine asla fütür getürmediğinden akıbet aradığını bulmuşdur. Şöyle ki Mavranko namında bir şahısa teklif edilen hıdmeti kemal-i hahişle kabul ederek kendisine müdiran-ı meclis odası ittisalinde bir oda tahsisi ve biçare vilayet hazinesinden müstevfi maaş tahsisiyle memurin-i nazikesini ifaya başladı. Fakat aleyhime icra edilen fesadatdan husemama teslimiyet göstermeğe beni icbar eden nizamat-ı askeriye sayesinde yakında semere-i matluba hasıl olacağından şübhe olmadığından ve Aleko Paşanın zaten kendi adamlarının bile haberi olmamasından naşi bir müddet sonra bu Mavrankoyu def etmek istediğimde merkum Aleko Paşaya biz-zat kendisinin kaleme aldığı veyahud söylemeyüb yazdırdığı müsveddatı bana irae ile kendi hakkındaki şu kadar na-şinaslığının intikamını alacağını muarız tehdidde beyan etmesiyle Aleko Paşa merkumu Rumili-i Şarki Fransızca tahrirat müdiri nasb ile tayine mecbur olmuş ve Mariça gazetesinin diğer muharrir-i müstekrehi olan birini dahi muhakemece büyücek bir memuriyete tayin eylemiştir.

Aleko Paşa zabıta müdiri Petraki Evravalinin tahrikiyle İmaret camiinden sırkat edilüb bedelini birkaç askerin maaşından tazmin etdirdiğim kurşun

maddesinden dolayı Rumili-i Şarkiden müfakatından sonra Babı aliye şikayet eylemiştir.

Kuvvet-ifraz olan şu masharalıklardan matlub olan semerenin iktitafi şeref-i atide beyan olunacağı üzere vali paşa hazretlerinin kase-lisanından en sadığı bulunan Volokoviç Beye aiddir.

Fesler yırtmak Osmanlılara harb olunmak Rumlara su-i muamele edilmek camilerin kubbelerindeki kurşunlar sırvat olunmak fezayihı alıvermemiş gibi müstakim ve devlet-i aliyyeye sadık olan bir memurun azli lazım gelerek bu hususda yine o devletin nan ve nimetiyle perverde olan Tabib Volkoviç bil-cümle maharetini hazır ile tedbir-i atiyi ittihaz eylemiştir. Şöyle ki muma ileyh Tatarpazarcık jimnastik cemiyetinin kendi adamları meyânından on nefer dinç ve kuvvetli adam intihab etmesine ve bunların milis askeri kıyafetinde müsellahan Filibeye nakl olunmak üzere cebren temüryol katarına binmelerine emr vermiştir. Şu komedyanın birinci faslı mahirane oynanmıştır. Bu vakadan büyücek bir gürültü hasil olarak temüryol kumpanyası askerinin şu hareket-i na-marziyyesi aleyhine bi-hakk şikayet etdikde erbab-ı fesad ve Mariça gazetesi bit-tabı baş kumandanı askerinin zabt ve rabtında rehavetle itham etmiştir. Ben Rus zabıtanı marifetiyle işi bil-etraf tedkik etdirmiş ve keyfiyeti Tatarpazarcık droçin kumandanına yazmış olduğumdan tahkikat-ı vakadan hiçbir milisin Filibeye gitmek için temüryol katarına binmediği ve milis denilen altı neferin Rusya devleti tarafından teşkil edilen jimnastik cemiyetlerine mensub kesandan oldukları anlaşılmışdır.

Heyet-i müdiranın komedyalarına alışmış olduğumdan bu vakaya o kadar ehemmiyet vermemişdim. Fakat Volokoviç bu komedyanın ikinci faslını aynı mahirane oynamıştır. Şöyle ki malum olduğu üzere Bulva ormanının bazı Bulgar karyeleri ahalisi mezkur ormanın sahib-i imtiyazı Heris kumpanyasının kendi karyeleri arazisinin istimali hakkına ötedenberü itiraz etdiklerinden bazı suver-i tesviye vasıtasıyla kumpanyanın bu hakkını tasdike ahalisinin icbar edilmesicün kumpanyanın vekili Volokoviç ile icra-yı müzakere etmekte iken Volkoviç şu güzel fırsattan bil-istifade milis neferatının temüryol katarında vuku bulan hareketi Rumili-i Şarki eyaletince endişeyi mucib olması cihetiyle ol emirde bu meselenin tesviyesi lazım geldiğinden bahisle kumpanya tarafından “temüryolunda bir daha böyle vukuat-ı vahime tekrar eder ise Rumili-i Şarkiyeye işlemeği tatil edeceğine muarız tehdidde beyan eder” yolunda resmi bir şikayetname verilmesini talep etmiş ve bu şikayetname üzerine badema böyle vukuatın men-i tekerrürü zımnında vali tarafından icab edenlere emr verdireceğini ve badehu kendisinin Bulva ormanına giderek köylüleri münazaa fih olan arazinin istimaline irzaya elinden geleni diriğ etmeyeceğini vaad eylemiştir. Kumpanya Rumili-i Şarki vilayetinin hile ve desisesine vakıf olmadığından

istenilen şikayetnameyi itaya müsaraat eylemiştir. Ve Volokoviç şikayetnameyi aldıkdı vaadi mucebince bendenizden otuz süvari alarak Bulvaya gitmiştir. Aleko Paşa ise şikayetnameyi asakirin mütemadiyen meşhur olan serkeşlik ve itaatsizliğini ser-rişte ve bahane ile benim azlim talebi havi bir tahrir ile bab-ı aliye göndermiştir. Bu tahriratı zat-ı hazret-i sadaret-penahiye götüren memur benim aleyhime kendilerine daha birçok şeyler arz ve ifade etmeğe memur olmuş ise de bunları söylemediğini temin eyledi. Ben bu fesadata vakıf idiysem de Aleko Paşanın devlet-i aliyece mazbut olan ahlak ve müşvarı cihetiyle sadece bir talebi üzerine nizamname-i dahili ahkamına tamamıyla riayet eden bir memurun kendisinden bir şey sorulmaksızın azl edileceğini memul eylemez idim. Bu fesadın tafsilatını azlim talebi havi olan tahriratı kaleme alan ser-katibinden haber aldım. Bu memurun ismini indel-icab ileride söyleyeceğimdir.

Aleko Paşa ile kazaları ve Volokoviçin aleyhimdeki husumetlerine bir sebeb de “saray-ı fehimanelerinin” tefriş için emval-i vilayetin gasbına muhalefet etmekteğimdir. Şöyle ki ganbur Volkoviç bunun için hod-be-hod eşya defterleri tanzim etmiş ve badehu bunları tebliğ eylemek üzere mühimm bir iş bahanesiyle müdiratı hanesinde toplamıştır. Defterlerinde yalnız meşrufat masrafı olarak yirmi iki bin ve gümüş takım ve yatak ve gecelik elbise ve billur ve adi ve ziyaf günler için sofa takımları masarifiçün dahi altmış bin frank ki ceman seksen bin frankdan mütecaviz masarif gösterilmiştir.

Senevi yetmiş bin frank maaşdan başka masarifi fevkalade olarak yirmi üç bin frank ahz eden bir vali konağı için bu masrafı çok gördüğümü ve Aleko Paşanın ne kadar enfes ve ziynetli olsa yatak ve çamaşır takımları halefi tarafından kullanılacağı memul olunamayacağı cihetle beğlik yatak ve çamaşır takımları zaid idüğünü ve'l-hasıl bunca alam ve masaibe duçar olan memlekete böyle bi-lüzum eşya veyahut eşya sırasında gösterilen at ve araba masarifi değil fakat şiddet lüzumu olan meşrufat masrafı tahmil edilmesi lazım geleceğini söyledim.

Fakat müdir Volkoviç kemal-i akl ve fetaneti icabınca “mefruşat” lafzından murad eşyanın mükemmel ve nefaset olduğunu beyan etdi. Bunun üzerine ben yalnız şiddet lüzumu olan eşyanın iştirasına rey vereceğimi ifade ile meclisten çıktım.

O aralık der-saadete avdet etmekteğimi emr canib-i bab-ı aliden vürud iden tahrirat-ı samiye tarafıma tebliğ edildi.

Her şey nizamname-i dahili ve Kanun-ı Esasi ahkamına tevfikân tertib ve tanzim etmişiken bu suretle bila-muhakeme azlime itiraz edebilir idiysem de bu tahriratda başka memuriyete tayin olunacağım muharrer bulunduğundan bu emre imtisal eyledim.

Halefım Esteraki Paşaya cizye dairesi muhasebesini gayet muntazam bir suretde vermiş ve teslim ve teslim mazbatası halefım ve maliye müfettişi ve bil-cümle erkan-ı zabitan tarafından imzalanarak yedime teslim kılınmıştır.

Filibeden müfakatım günü silah altında olarak bil-cümle asakirle zabitanın ve hususan uzaktan gelen Rus zabitanının ve Rusya konsolosundan maada bil-cümle konsolosların ve Bulgar ve Ermeni ve Rum ve Katolik piskoposları ve Rum ahalinin ve hususan İslamların ve Bulgarların aşağı takımının temüryol mevkiinde bulunmalarından fevkül-gaye müteessir oldum.

Zükurunun gelmekden ihtiraz etmesine mebni birkaç yüz İslam nisvanının önlerinde İmam Şakir Efendi bulunduğu halde temüryol mevkiine gelüb azimetimden hasıl olan teessüflerini rikkat-engiz kelimat ile beyan ve kendülerine tevzi etdirdiğim nan-ı azizden dolayı ibraz-ı teşekkür eylediler. Ve doğrudan doğruya zat-ı hazret-i padişahiye takdim olunmak üzere bana bir arz-u hal tevdi etdiler.

Aleko Paşa ve kazadarları Filibeden çıktığının ertesi günü İslam kadınlarını temüryol mevkiine götürmüş olan imam Şakir Efendiyi habs ile kadınların nümayaşatından dolayı ahz-ı sar ve intikam eylemiştir.

Azimetimden bir gün evvel Filibe asakir-i mustahfazası zabitanıyla vilayetin diğer mahallerinden gelen ve içlerinde Bulgar zabitanı dahi bulunan zabitan müfakatım münasebetiyle bana bir ziyafet keşide etdiler. Diğer taraftan heyet-i müdiran dahi maliye müdiri Mösyö İşmid vasıtasıyla beni bir ziyafete davet etmiş ise de nefret ettiğim şu adamların ziyafetini redd etdim. Mösyö İşmid benim bu babda hatada bulunduğumu temine çalışmış ve her ne kadar müdiran beni takdir etmek de iseler de bunların politikaya tabi olduklarını ve benim düşmekliğim dahi yine politikadan olduğunu söylemiştir.

Mösyö İşmid'in dediği politika ise adeta Rusya politikasıdır fakat müdiran Rusya memurlarından ibret alsalar pekiyi ederler. Çünkü bu memurlar devletlerinin politikalarının husulü için hiç teşebbüsde kusur etmedikleri halde kendileri bir takım rezaletle vazifesinde asla kusur etmeyen bir memuru azl etdirmekle Rusya memurlarına alet-i fesad olmakda ve devlet metbualarına ihanet etmektedirler. Bu halde Rusya memurları hasımlarınca bile şayan-ı takdir ve Bulgarlar kendilerini kullanan tarafça bile muhkar bir kavim oldukları varest-i iştibahdır.

Der-saadete muvasalatımda gördüğüm rical-i devlet-i aliyyeden bazı zevat-ı kiram Aleko Paşanın fesadatını bab-ı aliye bildirmemekliğimde hata eylediğimi ihtar etdilerse de hükümet-i merkeziyye ile mükatebe için bir sıfatı haiz olmadığım gibi Aleko Paşanın maiyyetinde bulunduğum cihetle tanzim edeceğim

raporlar hakkı olmak lazım gelir idi ki bu da benim mesleğime külliyen mugayirdir.

Şurasını beyan ile hatm-i kelim ederim ki bendeniz ile Aleko Paşa bir devlet memuru olduğumuz ve ikimiz de nizamname-i dahiliyi mevki-i icraya vaz etmeğe memur olduğumuz halde bendeniz Aleko Paşayı zat-ı şevket-meab hazret-i padişahi ile hükümet-i seniyelerine ihanet ile itham ediyorum. Eğer bu itham tasarrufu sıhhat ise Aleko Paşa hakkında kanunen mücazat-ı lazıme tertib edilmelidir değil ise bendeniz tedib olunmalıyım. Mahkeme hakikat-ı hali zahire ihrac edecektir. Bazı namussuz adamlar nice mücazattan kurtulacaklarına güvenerek namusu her şeyden muazzez add edenlere bile tecavüz ve taarruz etmekte olduklarından artık erbab-ı namusu bu makulelere çiğnedmemek icab eder. Binaen aleyh işbu istida-yı acizanem hakkında iktiza eden muamelenin icra buyurulmasını zat-ı hazret-i sadaret-penahiden istirham eylerim.”

Sonuç

Yabancı devletlerin büyük planları neticesinde Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının yeniden şekillendirilmesi her anlamda derin izler taşımaktadır. Şarki Rumeli Vilayeti de baskılar sonucunda yeni kurulan ve tanzim edilen rapordan da anlaşıldığı üzere yeni düzenin görünür emsali, bir parçası konumundadır. Raporu hazırlayan Vitalis Paşa gayrimüslim bir Osmanlı feriki olarak söz konusu coğrafyada asayiş temelli bir hizmet sunmaya gayret göstermiştir.

Raporu tanzim eden Vitalis Paşa raporun genelinde Vali Aleko Paşa ile olan münasebetini kaleme almıştır. Hem vali hem de ferik Vitalis aslında Osmanlı Devleti'nin bir memuru olarak bölgeye Sultan tarafından tayin edilmişlerdir. İkili arasındaki münasebetin pek de iyi olmadığı barızdır. Öyle ki ferik Vitalis Paşa, Vali Aleko Paşa'yı “vatana ihanetle itham” dahi etmektedir.

Rapor aslında Rumeli Şarki Vilayeti örneğinde başta Osmanlı Devleti olmak üzere medhali olan her kurum ve memurdan dem vurmaktadır. Osmanlı Devleti tayin ettiği memurları ile bölgede sözde “var” olmakla birlikte dönemin düvel-i muazzaması sayılan İngiliz, Fransız ve Rus devletleri oldukça etkili hareket alanı bulmuşlardır. Yabancı güçler özellikle askeri anlamda general rütbesindeki memurlar ile etkin olmuşlar, milis kuvvetlerini daima kendi kontrolleri altında tutmak için mücadele etmişlerdir. Raporda bahsedilen hemen her husus aslında Osmanlı Devleti'ne karşı bir komplo, bir istemezlik anlatisıdır.

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Şura-yı Devlet Ş.D, 2427/27.
- Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Hariciye Nezareti Tercüme Odası HR. TO, 380/15.; 205/68.
- AYDIN, Mahir, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- ERGENÇ, Leman, “Babıali’de Bulgar Asıllı Bir Diplomat”, Belleten, Nisan 1998, C 62/S 233, 65-74.
- GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, TDVİA/5, Ankara 1992, s. 516-517.
- REYHAN, Cenk-SERT, Serap, “Asakir-i Zaptiyeden Jandarmaya: Osmanlı Kamu Düzeninde Mahalli Asayiş ve Emniyetin Korunmasında Güvenlik Kurumu”, TAD, C.40/S.70, 2021, 407-447.
- TÜRKMEN, Zekeriya, “Jandarma”, TDV İA, Ankara 2020, Ek-1. 689-691.

EK 1.

